

DWARSLIGGERS

VERHALEN UIT DE
SOCIAAL-ARTISTIEKE PRAKTIJK

 An Van den Bergh

DWARSLIGGERS
VERHALEN UIT DE SOCIAAL-ARTISTIEKE PRAKTIJK

DWARSLIGGERS

VERHALEN UIT DE
SOCIAAL-ARTISTIEKE PRAKTIJK

■ An Van den Bergh

Met steun van de
Vlaamse overheid

EEN UITGAVE VAN DĒMOS VZW

DWARSLIGGERS

VERHALEN UIT DE SOCIAAL-ARTISTIEKE PRAKTIJK

Colofon

Redactie: An De bisschop, An Van den Bergh, Bart Rogé, Inge Van de Walle en Charlotte Michiis

Eindredactie: Jan De Ryck

Verantwoordelijke uitgever: An De bisschop

Dēmos vzw

Saintelettesquare 19

1000 Brussel

tel: 02/204 07 00

www.demos.be

info@demos.be

Speciale dank gaat uit naar de mensen die via een interview of tekst inkijk gaven in hun sociaal-artistieke praktijk: Reinhilde Declair (Tutti Fratelli), Marc Schepers (Morguen), Ilse Wijnen (KNEPH), Toon Baro (Theater Tartaar), Wouter Cox en Wim Oris (Cie Tartaren), Veerle De Schrijver (Platform-K), Lucia De Moor en Marijke Bosserez (Den Teirling), Dieter Debruyne (kleinVerhaal), Dominique Willaert (Victoria Deluxe), Pat De Wit (Bij' De Vieze Gasten), Klaartje Mertens en Geert Six (Unie der Zorgelozen), Luk Nys (Madam Fortuna), Luc Vandierendonck (Wit.h), Eline Van Hoye (kunstZ), Els Rochette en Roel Kerkhofs (Globe Aroma) en Ernst Maréchal (rocsa).

ISBN-NUMMER: 9789081433969

EAN: 9789081433969

Brussel 2012

Vormgeving: Michiel Mertens

Druk: drukkerij EPO

Coverfoto: ©PhileDeprez (Tartuffe – all you can live, Platform-K/NTGent)

Foto's: p.14: Tutti Fratelli (C. Garmendia) - p.18: KNEPH, p.22: Morguen - p.26: Theater Tartaar - p.34: Cie Tartaren - p.38: kleinVerhaal - p.42: Den Teirling - p.46: Platform-K - p.54: Unie der Zorgelozen - p.58: Victoria Deluxe - p.62: Madam Fortuna - p.66: Bij' De Vieze Gasten - p.74: Wit.h - p.78: kunstZ (Safaa Al Adaghi) - p.82: Globe Aroma - p.86: rocsa - p.90: kunstZ (Cy Leong)

Inhoud

INTRO	7
VERBEELDEN	11
Een kunstwerk ontroert eer het sticht – Tutti Fratelli	15
Deconstructie is een spel – KNEPH	19
Is verbeelding kunst? – Morguen	23
Ik ben mentaal gehandicapt, en gij? – Theater Tartaar	27
VERSTERKEN	30
Een barst in de vicieuze cirkel – Cie Tartaren	35
On The Road To Nowhere – kleinVerhaal	39
Lid worden van de wereld – Den Teirling	43
Samen op K-fé – Platform-K	47
VERBINDEN	50
Stof om na te kaarten – Unie der Zorgelozen	55
Ik heb de hemel hier zien geboren worden – Victoria Deluxe	59
De man in de reus – Madam Fortuna	63
Een én-én-verhaal – Bij' De Vieze Gasten	67
VERNIEUWEN	71
All that matters is work – Wit.h	75
Diversiteit op het podium – kunstZ	79
Propositions pour un monument – Globe Aroma	83
Een plek tot aan de sterren – rocsa	87
ACHTERGROND	
Bronnenlijst	91
Websites	94
Overzicht sociaal-artistieke praktijken	96
Over Dēmos vzw	104

*'ZONDER DWARSLIGGERS
KAN EEN TREIN NIET RIJ-
DEN', ZEGT HET SPREEK-
WOORD. DIT GELDT OOK
VOOR EEN EVENWICHTIG
KUNSTENVELD.*

Intro

Deze praktijkgids geeft een inkijk in het sociaal-artistieke werkveld, een kunstenpraktijk die zich engageert om artistiek te creëren met mensen in preciaire levensomstandigheden. We doen dit aan de hand van vier krachtige werkwoorden die het sociaal-artistiek werk typeren: verbeelden, versterken, verbinden en vernieuwen. Elke kracht wordt geïllustreerd met enkele verhalen uit de praktijk. Op deze manier leer je deze kunstenpraktijk concreet kennen. Dit boekje is bedoeld als eerste kennismaking met het sociaal-artistieke werkveld. Het is geschreven voor zowel studenten in het kunstonderwijs en de humane wetenschappen als voor praktijkwerkers en beleidsmakers uit diverse sectoren, zoals cultuur, welzijn, integratie, jeugdwerk en onderwijs.

Wie in Vlaanderen leeft, kan zijn weg zoeken in een bijzonder rijk cultureel en artistiek landschap. De mogelijkheden voor zowel cultuurconsumenten als actieve cultuurproducenten zijn eindeloos. Via kortingssystemen en samenwerkingsverbanden tussen cultuur- en welzijnsorganisaties krijgen ook mensen uit zogenaamde kansengroepen de mogelijkheid om van dit aanbod te genieten. De drempels om deel te nemen aan cultuur reiken echter verder dan financiële hindernissen. Minder tastbare drempels vragen om gerichte toeleiding en publieksbemiddeling. Maar vooral: cultuur blijft doorgaans een product van een blanke middenklasse, en dit heeft uiteraard gevolgen voor het bereikte publiek. Het sociaal-artistiek werk draait deze logica om. Het engageert zich om op een doorgedreven participatieve manier artistiek te creëren met mensen in kwetsbare levensomstandigheden, en via deze weg ook een nieuw publiek aan te trekken.

Het sociaal-artistiek werk maakte opgang in de jaren negentig, enerzijds vanuit een groeiende belangstelling voor culturele ontwikkeling in de context van armoedebestrijding, en anderzijds als tegenreactie op een doorgeschoten autonoom en elitair kunstenveld. Na een periode van projectmatige steun aan sociaal-artistieke praktijken vanuit de Koning Boudewijnstichting werd gezocht naar meer structurele beleidserkenning door toenmalig minister van Cultuur Bert Anciaux. In 2006 kreeg de praktijk terecht een vaste verankering in het Vlaamse Kunstendecreet. Aanvullend zijn er projectmatige subsidielijnen,

zoals het Participatiedecreet, het Stedenfonds en het Lokaal Cultuurbeleid. Ook vanuit de welzijnssector wordt in sociaal-artistieke praktijken geïnvesteerd, meestal via detachering van personeel of het ter beschikking stellen van infrastructuur. De zoektocht naar een passend beleidskader voor het sociaal-artistiek werk, met voldoende openheid voor cross-overs tussen verschillende sectoren en perspectieven voor de verdere uitbouw en groei van structurele werkingen, is nog steeds brandend actueel en vraagt inspanningen op zowel Vlaams als lokaal niveau.

In deze praktijkgids beschrijven we vier krachten van het sociaal-artistiek werk. Deze krachten vertrekken van de verbeelding van het individu en hebben het potentieel om de samenleving als geheel te beïnvloeden in de richting van meer gelijkheid, duurzaamheid en culturele diversiteit.

De meest centrale kracht is die van de verbeelding, de kern van het artistieke proces. Die creatie kent een sterke sociale omkadering, dankzij de aandacht voor ieders talenten en beperkingen, de nadruk op samenzijn, en de cultuur van gelijkwaardigheid en respect binnen de organisatie. Dit is de versterkende of emancipatorische kracht van sociaal-artistiek werk. De derde kracht is die van verbinding. Sociaal-artistieke organisaties zijn knooppunten van sociale en culturele spelers, met een sterke lokale inbedding. Ten slotte beschrijven we de vernieuwende kracht van sociaal-artistiek werk en de manier waarop dit werkveld creatieve antwoorden formuleert op actuele thema's in de samenleving. Om de vier krachten concreet te maken, schetsen we telkens vier praktijkverhalen. Deze praktijken zijn willekeurig geselecteerd en geven samen een goed beeld van het huidige sociaal-artistieke werkveld, dat ruimer is dan wat momenteel vanuit het Kunstendecreet wordt ondersteund. De keuze om een praktijk bij een bepaalde kracht te plaatsen, is slechts exemplarisch. Het uitgangspunt is immers dat een sterke sociaal-artistieke praktijk de vier krachten bundelt.

Het is duidelijk dat het sectoroverschrijdende karakter van het sociaal-artistiek werk en haar politieke dimensie, het streven naar culturele democratie, tegelijk haar achillespees is. Het maakt de praktijk kwetsbaar en makkelijk verschuifbaar van het ene naar het andere beleidsdomein. Daarom is het belangrijk om te blijven zoeken naar de juiste woorden om de kracht van het sociaal-artistiek werk

te vatten en de discussie te voeden die een verdere erkenning en groei ten goede komt. Deze praktijkgids in zakformaat schrijft geen beleidsadviezen uit, maar wil alvast een visitekaartje zijn voor al wie wil kennismaken met dit boeiende werkveld.

Veel leesplezier,

Dēmos vzw
Brussel, 15 september 2012

An Van den Bergh

VERBEELDEN

De sterkste kracht van sociaal-artistisch werk is die van de verbeelding, die de creatie van een artistiek product mogelijk maakt. Sociaal-artistieke praktijken verschillen daarin niet van andere processen van kunst- en cultuurproductie, behalve dan dat ze zich specifiek richten op mensen die zich door uiteenlopende redenen op een zijspoor van de samenleving bevinden. De individuele verbeelding en de relatie tot de kunstenaar staan hier centraal.

Sociaal-artistisch werk prikkelt de verbeelding van de deelnemers. Deelnemers én toeschouwers worden gestimuleerd om anders te kijken naar de werkelijkheid en de gangbare, maatschappelijk aanvaarde interpretaties van die werkelijkheid. Dit proces van verbeelden gaat terug tot de essentie van cultuur, namelijk dat de mens vrij betekenis kan geven aan zijn natuur, aan zijn leefomstandigheden (Hall, 1997). Het sociaal-artistisch werk speelt in op het artistiek potentieel van mensen die niet vaak worden aangesproken op hun verbeelding of al te vaak worden ‘verengd’ tot hun natuur. Dit geldt in het bijzonder voor mensen uit zogenaamde kansengroepen.

“JE VERHALEN ZIJN JE PERSOONLIJKE RIJKDOM, DIE GEEN EIGENDOM IS. WELLICHT IS DIT DE ENIGE RIJKDOM DIE JE KAN DELEN, ZONDER HEM ZELF KWIJT TE GERAKEN.”

De linken met de levensverhalen van de deelnemers zijn in het sociaal-artistisch werk nooit ver weg. Ze vormen vaak het startpunt of komen op een bepaald moment in het artistieke proces naar boven. Kunst genereert immers kwalitatieve kennis over zichzelf (Elias, 2010). Op die manier documenteert sociaal-artistisch werk datgene wat tot op heden te weinig is gedocumenteerd. Het vertelt de verhalen van mensen die in de samenleving te weinig worden gehoord, zonder dat het noodzakelijkerwijs hoeft te gaan over hun preciaire levensomstandigheden of sociale problematieken. Niet de problemen, maar hun verbeeldingskracht staat centraal. Kunst garandeert geen oplossing voor een probleem, maar is een doel op zich (Trienekens, 2006).

“HET ARTISTIEKE IS HEEL BELANGRIJK. DIT ASPECT KOMT NERGENS ANDERS AAN BOD MAAR IS ZO NODIG EN ESSENTIEEL. DIT KRIJGT HIER LICHT”.

Het sociaal-artistiek werk toont zich hier schatplichtig aan de kritisch-emancipatorische pedagogiek van Paolo Freire en de doorwerking ervan in de theaterpraktijk van Augusto Boal (Kerremans, 2011). Het cultuurpatroon van uitgesloten groepen wordt door Paolo Freire (1980) omschreven als de ‘cultuur van het zwijgen’. Freires oplossing voor het doorbreken van deze cultuur die hen onderdrukt, gaat ervan uit dat mensen door reflectie en dialoog inzicht krijgen in hun eigen levensomstandigheden en de onderliggende maatschappelijke realiteit. Dan worden ze zich bewust van het feit dat ze zelf actie kunnen ondernemen om hun eigen leven vorm te geven. Waar bij Freire educatie vooropstond als middel tot emancipatie, was dat bij Boal het theater en de omweg van de verbeelding (Boal, 1979).

Door in contact te komen met kunst worden deelnemers geconfronteerd met dubbelzinnigheden die ruimte laten voor eigen interpretatie. Er is geen autoriteit die een bepaalde betekenis oplegt of afdwingt. Op die manier slaagt kunst erin om de bestaande denkkaders te ‘veronzekeren’ (Brecht, 1978). Er wordt een opening gemaakt in het alledaagse, waardoor er nieuw licht kan vallen op wat reeds bekend was, of zichtbaar kan worden wat nog onbekend was. Omdat kunst niet samenvalt met de werkelijkheid biedt het een ‘morele vrijplaats’ waar volop kan worden geëxperimenteerd met nieuwe mogelijkheden (Van der Schoot, 2008).

“TRAAG KIJKEN: DAT HEB IK HIER GELEERD. DAN ZIE JE ANDERE DINGEN.”

Doorgaans is de aanwezigheid van een kunstenaar noodzakelijk in een sociaal-artistiek project. Hij of zij gaat met de verhalen van deelnemers aan de slag en bewaakt dat deze het anekdotische overstijgen. De verhalen worden uitgepuurd en er ontstaat een beeldtaal die interessant is voor een ruim publiek. Dit gebeurt echter niet autonoom, maar in continue dialoog met de deelnemers. In het gelijkwaardig verbinden van het artistieke zelf van de kunstenaar met de verbeelding van de deelnemers schuilt het sociaal-artistieke vakmanschap (De Bruyne & Gielen, 2011). Dit doorgedreven participatief werken met een diverse groep deelnemers vereist een groot empathisch vermogen van de artistieke begeleiding, en de no-

dige traagheid en diepgang. Het creatieproces duurt gemiddeld dan ook langer dan in het circuit van de amateurkunsten of professionele kunsten.

De situering van het sociaal-artistieke werkveld in het Kunstendecreet gaat gepaard met een toenemende focus op artistieke kwaliteit. Het ligt voor de hand dat dit een aantal vragen oproept over talentontwikkeling, selectie van deelnemers en artistieke vrijheid, waarvoor geen pasklare antwoorden bestaan. Hoe dan ook, een geslaagd sociaal-artistiek project genereert een kwalitatief artistiek eindproduct, waarbij zowel deelnemers als toeschouwers de noodzaak en schoonheid ervaren van het verhaal, de mensen die het vertellen en de manier waarop het wordt verteld. Het stelt de gangbare betekeniskaders over kunst en samenleving in vraag en verbreedt het reguliere kunst- en cultuurlandschap.

“DERGELIJKE SOCIAAL-ARTISTIEKE PROJECTEN ZIJN ZO INTENSIEF DAT ZE ENKEL MOGELIJK ZIJN MET DE ‘STERKERE’ MENSEN. ER IS DAN EN DAN REPETITIE EN JE MOET ER ZIJN. MENSEN DIE HÉÉL GEÏSOLEERD LEVEN KUNNEN DIT NIET AAN. DAAROM IS HET BELANGRIJK OM OOK KLEINERE TRAJECTEN TE DOEN, ZODAT ER MINDER DRUK IS. ”

***Noot:** De vermelde citaten komen uit gesprekken met deelnemers tijdens het ENTER-festival 2012 in Gent en uit een bevraging via het Netwerk tegen Armoede.*

Een kunstwerk ontroert eer dat het sticht

Tutti Fratelli

In 2003 werd Reinhilde Declair door het Antwerps Platform Generatiearmen gevraagd om een theatervoorstelling te maken met mensen in armoede. Hieruit groeide het sociaal-artistisch theatergezelschap Tutti Fratelli, dat zijn vaste stek heeft in een prachtig oud pand met theaterzaal in het midden van de stad. De verbeelding van de *Fratelli*, spelers uit alle lagen van de bevolking, kan hier welig tieren.

Reinhilde: “Tutti Fratelli streeft er steeds naar om artistiek hoogstaande voorstellingen te maken: theater dat iets teweegbrengt in de zaal, omdat er goed gespeeld moet worden, waar aan eenieder wordt gevraagd om tot het uiterste te gaan, het mooiste, het beste. Dit is ons uitgangspunt.” Naar aanleiding van de uitreiking van de Louis Paul Boonprijs schreef iemand haar: ‘De kunstenaarswereld zit propvol sociale bewogenheid, Reinhilde, we willen allemaal zo graag, maar we zijn bang dat als we in de kunsten het accent op het sociale leggen, de kunst moet inleveren.’ en ‘De sociaal-artistische praktijk, lees ik in allerlei teksten over Tutti Fratelli. Maar jij hebt het omgekeerd. Het moet zijn: de artistiek-sociale praktijk. Als ‘sociaal’ vooraan staat, lijkt het mij teveel een excuus vooraf voor een eventueel minder resultaat. Jij voegt het sociale toe aan het artistieke, dat is iets heel anders.’

Reinhilde maakt een onderscheid tussen realiteit, verbeelding en fantasie. “Realiteit is de werkelijkheid, het wezenlijke, het inderdaad bestaande. Verbeelding is ons voorstellingsvermogen. Fantasie is onze verbeelding de vrije teugels geven, een droombeeld.” Reinhilde verwijst hierbij naar wat Herman Teirlink schrijft in zijn *Dramatisch Peripatetikon*: ‘Het door ontroering ontstane levensbeeld is van de mens. En de mededeling ervan is een daad van fatale menselijke liefde. Kunst is die mededeling.’ Dit ‘door ontroering ontstane levensbeeld’ is volgens Reinhilde hetzelfde als verbeelding. Het is geen realiteit, geen fantasie, maar onze verbeelding van de werkelijkheid. Reinhilde: “Of het nu gaat

over de grote arbeidersstrijd, arm en rijk, oorlog, het verhaal van dikke Freddy, de strijd der seksen, of ‘houd van mij’: van zodra het aanwezige publiek op het randje van haar stoel zit, doet de verbeelding, aan de hand van de beeldende speler, haar werk. De speler moet op zijn verbeelding spelen, niet op zijn geheugen.”

**MEN ZEGT
DIKWIJLS DAT
KWETSBARE
MENSEN ENKEL
ZICHZELF MO-
GEN OF KUNNEN
SPELEN. NIETS IS
MINDER WAAR.**

Tutti Fratelli doorprikt een hardnekkig cliché over sociaal-artistisch werk. “Men zegt dikwijls dat kwetsbare mensen (alsof wij in het beroepstheater geen kwetsbare mensen zouden zijn...) enkel zichzelf mogen of kunnen spelen. Niets is minder waar: geef hen Shakespeare, Brecht, Tsjechov, Vondel zelfs, en je zult ontdekken hoe verrijkend het werkt, hoe de verbeelding intenser aanwezig is in de inhoud, de taal, de poëzie. Keer dan terug

naar de eigen verhalen van ‘de kleine man’, en misschien ontstaat er een ander, verrijkend levensbeeld van de eigen situatie”, aldus Reinhilde. “Toen we volop aan het repeteren waren voor de *Operettedagdroom* was een zeer intieme vriend van mij en vriend en raadgever van de Fratelli, Paul Wuyts, stervende. In al ons verdriet en onmacht kregen de teksten, die alleen over geluk en liefde gaan, een immense kracht en inhoud. De groep werd sterker, samen solidair in de zoektocht naar de zin van het bestaan. Nooit zag ik onze mensen zo gelukkig...”

Tutti Fratelli is een sociaal-artistieke werkplaats in het hart van Antwerpen. Via de kunsten brengt Tutti Fratelli mensen – van alle slag, stand en origine – samen. Tutti Fratelli is een ontmoetingsplaats, creatieplaats en vrije denkruimte. Het doel is om mensen uit generatiearme en sociaal minder bedeelde bevolkingslagen een wereld aan te reiken die meer te bieden heeft dan enkel overleven. Het maken van een artistiek hoogstaande voorstelling, gedragen door alle Fratelli, is hiertoe middel en doel. Tutti Fratelli wordt structureel ondersteund door de Vlaamse Gemeenschap binnen het Kunstendecreet.

Handwritten text on a sign attached to the lathe frame, possibly indicating the name of the workshop or the type of work being done.

Deconstructie is een spel

KNEPH

In 2011 kregen de kunstenaars Ilse Wijnen en Theodoor De Roey van KNEPH vzw de opdracht om met een groep nieuwkomers in Brussel een artistiek traject af te leggen. Het initiatief hiervoor werd genomen door VGC Erfgoed Brussel. De doelstelling bestond erin de stad opnieuw met levende verhalen te bezielen (*brussel@work*). Het vertrekpunt en de initiële inspiratiebron was het gotische stadhuis van Brussel: het architecturale aspect wordt pas interessant als we het lezen in de context van het verleden, het heden en de toekomst. De vijftiende eeuw heeft als ontwrichtend scharniermoment treffende overeenkomsten met de periode waarin wij nu leven. Het gebouw als verhaal. Van burgerschap en stedelijkheid: hoe beleven we ons burgerschap in deze wereld, op dit moment? Een stadhuis associëren we doorgaans met administratie: papieren zijn ook van groot belang in de hedendaagse samenleving. De vraag is natuurlijk of die papieren identiteit kan bepalen wie er burger is. Is iemand zonder papieren bijvoorbeeld dan geen burger?

Het project had een looptijd van een jaar, en vier deelnemersgroepen: kinderen van Foyer Brussel, kunstenaars via Globe Aroma en Bon in Brussel, vrouwen van het creatief atelier Dar Al Amal en de tweedejaars van de houtklas bij Foyer. Het project resulteerde in de gezamenlijke tentoonstelling *Kicking & Alive* in het Brusselse BELvue-museum en op het Enterfestival Gent. De expo wilde de reflectie op gang brengen over globale thematieken en problemen die zowat iedereen betreffen. De kunstenaars trokken alle registers open en probeerden aan de hand van een kunstwerk diepgaande vragen te stellen over onze samenleving. Elk kunstwerk getuigt van een gedurfde blik, en probeert ons wakker te schudden. Toch blijft het accent bij KNEPH op de artistieke gedrevenheid liggen, de kunstwerken vormen een onderdeel van het proces. De effecten bleven niet uit: niet voor de deelnemers, maar ook niet voor de bezoekers.

De vraag waarmee de Roma-jongeren (tussen veertien en zeventien jaar) aan de slag gingen, was: “Wat is er nodig om in een stad als Brussel op een kwaliteitsvol-

le manier te leven?” Er werd gezamenlijk gebouwd aan een imposante sculptuur met kasten en stoelen, waarbij ieder zijn eigen zeg kon doen over wat een stad tot een leefbare plek maakt, over burgerschap, over jongeren in een stadsomgeving en hun visie op de toekomst... Leven is meer dan overleven. Zich kunnen ontwikkelen, algemeen en gericht, bijvoorbeeld door een vak te leren, is belangrijk voor een positieve eigenwaarde. In deze kastsculptuur werd het creatieve gecombineerd met het houtbewerkingsambacht. Hoop kan een mens drijven, en door een opleiding is het vooruitzicht op een zinvolle toekomst mogelijk.

Er werd gedurende enkele maanden intensief met de jongeren gewerkt, één of meerdere dagen per week. De leerkracht van het houtatelier deed mee en inte-

DOOR HET (DE)MONTEREN VAN MEUBELEN, DOOR ANDEREN WEGGEGOOD, ONTSTOND ER EEN NIEUW FANTASIEGEBOUW. HET RESULTAAT WEERSPIEGELT HUN VISIE OP DE SAMENLEVING WAARIN ZE WONEN

greerde het werken aan de tentoonstelling ook in de andere lessen. Ilse: “In het begin hebben we het heel speels aangepakt, met verschillende opdrachten gelinkt aan de inhoud van het project. De opdrachten gingen over observeren, demonteren en monteren, en behielden altijd een link met de projectinhoud. We zijn met de jongeren naar het stadhuis gegaan en

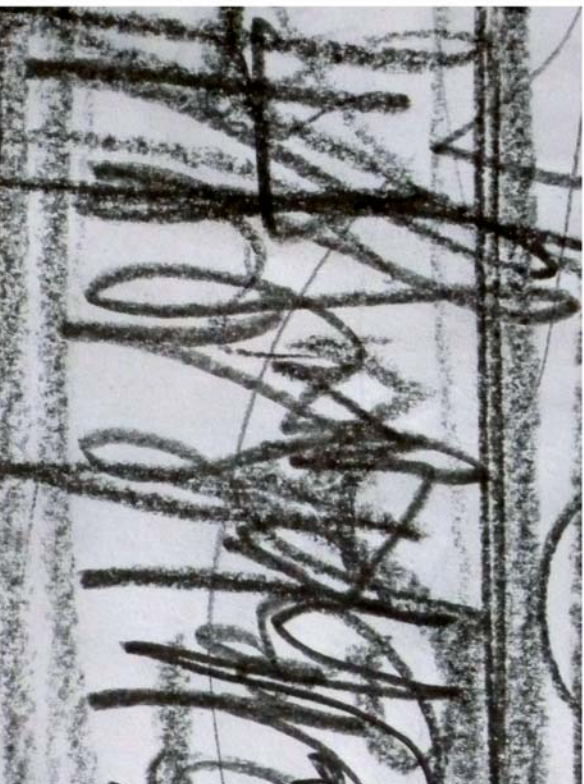
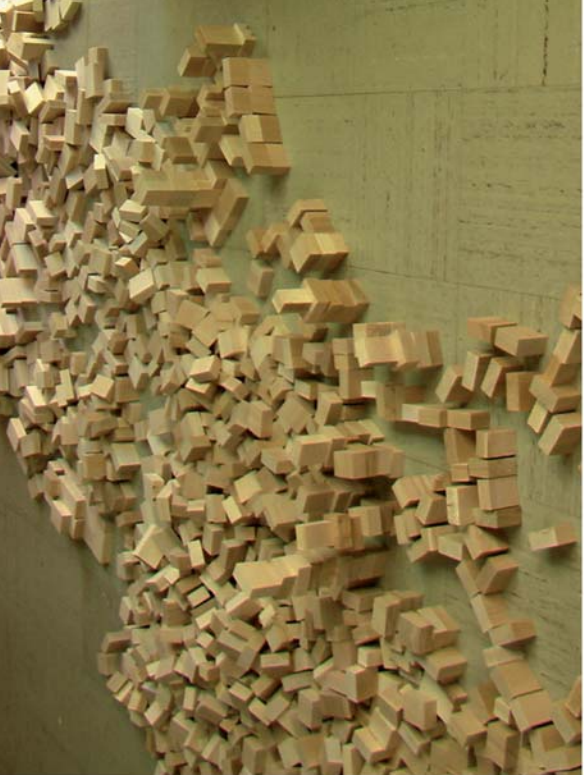
hebben een bezoek gebracht achter de schermen. Dit leverde allerlei beelden, associaties, emotionele uitlatingen en verdoken wensen op over het leven in een stad, in deze wereld. De meeste jongeren kenden het stadhuis wel, maar hadden er geen positieve ervaring mee. De meeste jongeren kenden het stadhuis wel, maar hadden er geen positieve ervaring mee. Het gebouw doet denken aan papieren en administratie, wat bij velen van hen net niet in orde is. Ze voelen zich als jongere in de stad extra gevisieerd en gecontroleerd. Het herdefiniëren van stoelen en kasten prikkelde hen zich te verhouden tot een veranderende stedelijke werkelijkheid, gedomineerd door enkele bizarre Westerse eigenschappen: controle van denken en handelen, het afblokken van spontaniteit in het openbaar leven, gecommmercialiseerd amusement, een vervalende grijsheid, een groot belang van uiterlijke schijn, verlies van samenhangigheid en een welvaart die niet voor iedereen schijnt weggelegd te zijn.”

In het kader van het project bezochten de jongeren ook een tentoonstelling van het Brusselse architectenbureau 51N4E in BOZAR. Jan Opdekamp, ar-

chitect van 51N4E, volgde het project op, er waren veelvuldige contacten. De jongeren werden uitgedaagd om hun ideeën vorm te geven aan de hand van een assemblage van maquette-modules. Ilse: “Het was van bij het begin duidelijk dat de verschillende modules op het einde een eenheid zouden worden. De eenheid als symbool voor het gemeenschapsgevoel in hun samenleving. Het Westen heeft een hoge welvaart, die echter nog steeds niet voor iedereen toegankelijk is. Sommige waarden zijn onderbelicht: het individu versus de familie (of een andere leefgemeenschap), materiële hebzucht versus ecologie en leefbaarheid...”

Op het einde van het project werden alle losse onderdelen door de jongeren zelf in het BELvue-museum gemonteerd tot een imposante kastsculptuur. Ilse: “De plek kon – als knooppunt van de democratie – niet beter gekozen zijn. Het resultaat weerspiegelt hun visie op de toekomst en op de multiculturele samenleving waarin ze wonen. Door het (de)monteren van meubelen, door anderen weggegooid, ontstond er een nieuw fantasiegebouw. Het kreeg de kleur van mediterraans blauw, de tint van openheid en ademruimte. Datgene wat ze net missen in Brussel.”

KNEPH vzw is een artistiek multidisciplinair atelier dat buiten de marges valt. Het wordt geleid door kunstenaars Theodoor De Roey en Ilse Wijnen. Een proces naar volle autonomie is gaande.

Is verbeelding kunst?

Morguen vzw

Op Antwerpen Linkeroever ligt de sociale hoogbouwwijk Europark. Sinds 2002 loopt er het sociaal-artistische project *Europark Verbeelden* van Morguen vzw. Kunstenaar en artistiek leider Marc Schepers en kunstenaar Phil Wauters brengen verslag: "In de wijk Europark zijn zo goed als geen voorzieningen en heel wat dagelijkse problemen, zoals sluikestorten en het gebrek aan parkeermogelijkheid. Met ons project willen we bewoners stimuleren om anders naar hun wijk te kijken door hun verbeelding aan te spreken. Het project is gericht op beeld- en betekenisvorming van zichzelf in relatie tot de wijk. Wekelijks komt een diverse groep mensen samen in het Doe mee!-atelier om dingen te maken, aan elkaar te tonen en elkaar te helpen bij de uitvoering. Ze prikkelen de verbeelding van de wijkbewoners en doorbreken zo de dagdagelijkse sleur van de sociale hoogbouwwijk."

In het Dienstencentrum Ter Welen ontstond naar aanleiding van het project een levendig gesprek over wat verbeelding nu eigenlijk is: "Verbeelding is een mogelijkheid om de dingen anders te zien en op een andere manier met de dingen om te gaan. Men kan wakker worden uit een droom of terug tot de realiteit worden geroepen vanuit een dagdroom. Maar men kan moeilijk de verbeelding stoppen. Verbeelding is namelijk meer dan een enkele activiteit. Verbeelding is een complex van activiteiten die we dagdagelijks voltrekken. Het is in de eerste plaats waarnemen en intuïtief nadenken over dat wat we zien en hoe we de dingen begrijpen. Het is een samenspel van zien, ervaren, veronderstellen, nadenken en dagdromen dat in beelden wordt omgezet. Verbeelding gaat over dat wat niet is: het ingebeelde, het veronderstelde en in sommige gevallen het spookbeeld, maar ook de poëzie die zich hierdoor kan ontwikkelen. Verbeelding is het drama van een lekke kraan voor diegene die op de toppen van zijn tenen loopt, maar ook het gevoel van verliefdheid waarmee je de wereld wil omarmen op warme lentedagen. Het is een instelling, een attitude ten opzichte van de dingen om ons heen. Het is de ingesteldheid of

de creativiteit waarmee we onze omgeving waarnemen, er mogelijkheden in ontdekken en er veronderstellingen over maken. Verbeelding is iets wat we niet kennen in beeld brengen, een beeld scheppen. Verbeelding is echter ook dat wat we kennen opnieuw vormgeven.”

Marc legt uit dat het stimuleren van verbeelding op veel weerstand bots: “Verbeelding kent géén regels, géén werkvormen, géén technieken. Verbeelding is zuivere, impulsieve expressie. Dat lijkt eenvoudig, maar in de praktijk zijn er toch allerlei ingeburgerde vooringenomenheden, veronderstellingen en opvattingen. We zien en begrijpen waarneming en verbeelding meestal als twee

EERDER DAN ALLERLEI TECHNIEKEN BIJ TE BRENGEN, STIMULEREN WE DE ZOEKTOCHT NAAR WERK DAT EEN EIGEN HANDTEKENING DRAAGT.

gescheiden werelden. Met onze waarneming (zien, horen, proeven, ruiken en voelen) ervaren we de realiteit als een vaststaand en onveranderlijk gegeven. Wat we realiteit noemen, houdt de dingen op hun plaats. De verbeelding verbannen we meestal uit onze realiteit en fantaseren wordt ervaren als kinderachtig,

onaangepast, belachelijk... Verbeelding kent géén logica en is subversief. Want verbeelding is de wereld anders bekijken en beleven, is de dingen anders doen dan ze worden voorgeschreven of hoe men zegt dat ze zouden moeten worden gedaan. Verbeelding is afwijken van de norm, is ongehoorzaam zijn. Zoiets gaat niet alleen over hoe we naar de wereld kijken, maar ook over hoe we in de wereld staan, wie we zijn. Dat is niet evident.”

Volgens Marc is het werk in het Doe Mee!-atelier een continu gevecht tegen allerlei veronderstellingen over wat kunst is: “Veel deelnemers hebben de neiging de gekende kunstvormen te kopiëren. Om dit te doorbreken is tijd en geduld nodig, en kom je niet ver met de geijkte methodieken. We proberen vooral het spontane en authentieke naar boven te brengen. Dit levert meestal veel mooiere resultaten op. Eerder dan allerlei technieken bij te brengen, stimuleren we bij deelnemers de zoektocht naar werk dat hun eigen handtekening draagt.”

In de centraal in de wijk gelegen Venstergalerie worden de werken van de deelnemers getoond naast die van reguliere kunstenaars. Deze uitwisseling is een

meerwaarde, stelt Marc. “Kunstenaars bekijken de dingen op een andere manier. Het zichtbaar maken van hun visie op de wijk maakt een verbreding van het verbeeldend vermogen mogelijk. Want verbeelding is anders kijken, een andere blik op de dingen hebben. Kortom, een andere bril opzetten. Tijdens een van onze gesprekken met bewoners werd dit mooi geïllustreerd aan de hand van een schets van een cycloop, die het onderscheid verbeeldt tussen een éénogige en een veelogige manier van kijken naar de wereld.”

Het Doe mee!-atelier en de Venstergalerie resulteren uit de werking van Morguen vzw/Ruimte Morguen. Dit kunstenaarsinitiatief werkt sinds 1982 vanuit hedendaagse beeldende kunst. De organisatie startte in 2002 met een sociaal-artistieke werking in de sociale hoogbouwwijk Europark op Antwerpen Linkeroever. Morguen vzw brengt kwetsbare mensen (mensen die kampen met financiële armoede en personen met een diverse etnisch-culturele achtergrond) permanent in contact met hedendaagse beeldende kunst.

Ik ben mentaal gehandicapt, en jij?

Theater Tartaar

Toon Baro, oprichter en bezieler van Theater Tartaar, ging ooit als opvoeder kijken naar een theatervoorstelling door mensen met een verstandelijke handicap. “Ik was de enige van het personeel die het geen goede voorstelling vond. Ik vond dat je het niet kon maken om deze mensen op een podium te zetten en dan fouten te maken, zoals een geluidsband die te laat start. Toen ik dit vertelde tijdens een evaluatievergadering, vroeg de directeur me of ik het dan beter kon. Ik zei ‘ja’ en werd sindsdien vrijgesteld om met deze mensen professioneel theater te gaan maken.”

Intussen zijn we vijftientig jaar en tientallen voorstellingen verder en bereidt Toon stilaan zijn vertrek voor. De voorbije jaren ontwikkelde hij zijn eigen stijl en methodes, nu is het aan nieuwe theatermakers om de fakkel over te nemen. De basisideeën en een aantal principes om met deze doelgroep theater te maken blijven natuurlijk overeind en worden verder verkend.

Toon vertelt: “Ten eerste is in elke voorstelling de inbreng van de acteurs maximaal. Een creatieproces is een voortdurende dialoog tussen de regisseur en de acteurs. Elk jaar wordt er door de acteurs gezamenlijk een thema of verhaal gekozen voor het nieuwe stuk. Het gaat vaak om onderwerpen die hen vertrouwd zijn, zoals hun eigen handicap of het feit dat een relatie uitbouwen in een instelling niet gemakkelijk is. Het kan evengoed gaan over doodgaan of volwassen worden. In 2010, bijvoorbeeld, bestond er geen eensgezindheid over het thema. Omdat iedereen iets anders wilde, ontstond er een zekere onrust, en precies die onrust werd dan het onderwerp van het volgende stuk.”

“Met de verhalen die worden verteld ga je dan als regisseur aan de slag. Er wordt een bestaande tekst bijgehaald of er wordt een voorstelling gemaakt aan de hand van improvisatie. Het ontstane verhaal wordt in honderdduizend stukjes gekapt, waarmee de acteurs opnieuw aan de slag gaan. Met dat bewerkte materiaal

worden scènes ineen gestoken. Die scènes worden dan weer voorgeschoteld aan de acteurs. Door actie en reactie krijgt de voorstelling langzaam maar zeker vorm.”

Een tweede belangrijke element in het proces is het vergroten van het bewustzijn van de acteur. “Je laat mensen nooit zichzelf spelen op een podium”, stelt

**JE LAAT MENSEN NOOIT
ZICHZELF SPELEN OP
EEN PODIUM. VOOR EEN
ACTEUR MEESPEELT IN
EEN PRODUCTIE MOET
HIJ ZIJN STERKTES EN
ZWAKTES KENNEN
EN DIE HEEL BEWUST
KUNNEN INZETTEN.**

Toon. “Toen we een voorstelling maakten over verstandelijke handicaps, zei een van de acteurs: ‘Ik ben mentaal gehandicapt, en jij?’ Vooraleer een acteur dat kan zeggen, moet hij of zij weten wie hij of zij is en wat er relevant kan zijn voor de rol. Onnodig te vertellen dat dit voor elke acteur een proces van lange adem is. Om die reden wordt dan ook een onderscheid gemaakt tussen de vormingsgroep en de productiegroep. Alvorens een acteur meespeelt in een productie, moet hij of zij zijn of haar sterktes en zwaktes kennen als acteur, en die heel bewust kunnen inzetten. Volgens mij moet elke acteur het

verhaal door en door kennen en inzicht hebben in zijn of haar rol. Bij het begin van elke repetitie is er telkens een andere acteur die het verhaal nog eens op zijn of haar eigen manier brengt. Op die manier maken de acteurs zich het verhaal stapsgewijs eigen, en krijgt het body. Het wordt immers altijd anders verteld.”

“Werken met mensen met een beperking heeft uiteraard beperkingen”, geeft Toon toe. “Doorheen de jaren heb ik moeten leren om die beperkingen te respecteren. Een van de grootste problemen is het gebrek aan structuur. Daarom wordt die maanden voor de voorstelling vastgelegd, zodat daar flink op kan worden geoefend. Mensen met een beperking zijn ook verbaal minder sterk. Voor sommige spelers is het onmogelijk om meer dan één zin te produceren. In de voorstelling *Lucifer* werd de eerste ontmoeting tussen Adam en Eva in scène gezet. In die scène werd weinig gezegd, omdat Eva moeilijk kon praten. Ze zei alleen het woord ‘Adam’. Op een gegeven moment gooit Adam iets weg. Eva raapt het op; het blijkt een bh te zijn. Omdat ze die liever niet wilde aandoen voor het publiek, vroeg ik haar de bh op te rapen, zich om te draaien en op haar knieën, met haar rug naar het publiek, de bh aan te doen. Dat nam veel tijd in

beslag, maar de stilte en de belichting zorgden voor een bijzonder effect. Op die manier werden Eva's probleem met praten, haar schaamte en haar beperkte fijne motoriek in één scène opgelost en ingezet om een artistieke meerwaarde te creëren. Als dat niet lukt, mag het ook niet worden gebracht voor een publiek, vind ik.”

Tartaar vzw is een professioneel werkende, zelfstandige theaterstudio, die zijn acteurs en actrices rekruteert in de verschillende voorzieningen voor mensen met een mentale beperking in de regio Halle-Vilvoorde. Hun eigenzinnige theatermethode laat het toe te experimenteren met dramatische werkvormen en zo nieuwe voorstellingen te maken, die in theaterzalen en cultuurcentra in binnen- en buitenland worden gebracht. Theater Tartaar wordt vanaf januari 2013 structureel ondersteund door de Vlaamse Gemeenschap binnen het Kunstendecreet.

VERSTERKEN

Hoewel individuele creatie niet is uitgesloten, zijn de meeste sociaal-artistieke projecten geënt op een groepsgebeuren. De inbedding in een groep en een organisatie breekt de individuele verbeelding open en daagt mensen uit om in interactie te gaan met anderen. Deelnemers krijgen een functie en verantwoordelijkheid in een groter geheel en voelen zich gewaardeerd en betekenisvol. Tegelijk is de groep een belangrijk sociaal vangnet voor personen met een maatschappelijk kwetsbare achtergrond. Hierin schuilt de versterkende kracht van sociaal-artistiek werk.

Elk sociaal-artistiek project besteedt uitgebreid aandacht aan een laagdrempelige manier van samenzijn en ontmoeting, gebaseerd op openheid, gelijkwaardigheid en respect. Momenten voor en na een repetitie zijn minstens even belangrijk als het werkproces zelf. Er is ruimte om koffie te drinken, bij te praten, samen te eten, de krant te lezen en ongedwongen samen te zijn. Het sociaal-artistiek werk neemt de tijd om mensen tot hun recht te laten komen, en gaat in tegen het hoge tempo en efficiëntiedenken dat in andere levensdomeinen, zelfs het welzijnswerk, domineert. Een dergelijke onbesmette, vrije ruimte noemt Bourriaud (1998) een *'social interstice'*, een 'ruimte voor persoonlijke ontmoeting, intimiteit en verbondenheid, gemeenschapsvorming vanuit een verlangen naar andere vormen van samenzijn en uitwisseling dan de heersende relatiemodellen waarin mensen mekaar enkel als consumenten, leveranciers, belanghebbenden en concurrenten tegemoet treden.'

“HOE BETER DE ANDER IS, HOE BETER HET STUK IS, HOE BETER IK BEN. AFHANKELIJKHEID IS ZOWEL SOCIAAL ALS ARTISTIEK. ALS IK IETS NIET GOED DOE, KRIJG IK NIET ONDER MIJN VOETEN VAN DE REGISSEUR MAAR WEL VAN DE GROEP.”

Ontmoeten en creëren in een diverse sociale context die de probleembenadering ver overstijgt, opent de persoonlijke werelden en denkkaders van alle betrokkenen. De collectieve en participatieve processen binnen sociaal-artistieke projecten verplichten om samen met anderen te definiëren wat het gedeelde project precies inhoudt, om confrontaties aan te gaan doorheen het verschil in

achtergronden, referenties, competenties, meningen en zienswijzen, om over de eigen grenzen te gaan en alternatieven te verbeelden (De bisschop, et al, 2012).

In een dergelijk kader waarin mensen zich welkom en gewaardeerd voelen, zonder dat onderlinge verschillen of conflicten uit de weg worden gegaan, wint elke persoon aan kracht. Doordat talenten én beperkingen, gelijkenissen én verschillen hun plaats krijgen in het geheel, worden deelnemers gestimuleerd om nieuwe dingen uit te proberen en hierbij te slagen én te mislukken. Sociaal-artistieke praktijken kunnen op die manier bijdragen tot het vergroten van zelfvertrouwen en de mogelijkheden tot zelfexpressie en de ontwikkeling van sociale en communicatieve vaardigheden (Matarasso, 1997). Deze sociaal-emotionele en emancipatorische effecten zijn echter niet vastgelegd in een dwingend leertraject of te behalen doelstellingenkader, maar een natuurlijk gevolg van de doorgedreven talentbenadering.

“VOOR MIJ PERSOONLIJK BETEKENDE HET MEER DAN MEEDOEN AAN HET PROJECT. IK MAAKTE OOK EEN BELANGRIJK PROCES DOOR MET MIJN ZOON. IK HEB GELEERD HEM ZELFSTANDIGER TE LATEN ZIJN. WE WAREN OVERBESCHERMEND NAAR ELKAAR EN DIT PROJECT HIELP OM HEM WAT TE KUNNEN LOSLATEN. ”

Sociaal-artistieke praktijken verwachten geen pakket aan competenties als voorwaarde om te mogen participeren, maar laten mensen al deelnemend groeien, vertrekkende van hun talenten en goesting. De inbreng van deelnemers kan heel divers zijn en beperkt zich niet tot het artistieke. Elke vorm van betrokkenheid is waardevol, van koffie maken en stoelen klaarzetten tot het bijwonen van repetities als stilzwijgend supporter. Deelnemers zetten elk hun eigen

competenties in vanuit het geloof in de zinvolheid van het gezamenlijke project en vanuit het vertrouwen dat hun bijdrage een meerwaarde kan bieden naast die van anderen. Het hier en nu samen bezig zijn zet aan tot uitwisseling en onderhandeling, zonder dat gestreefd moet worden naar consensus (Vandenabeele & Wildemeersch, 2010).

De relatie tussen het individu en de groep binnen sociaal-artistieke praktijken omvat een belangrijk spanningsveld. Enerzijds zorgt de aanwezigheid van een groep en de inbedding in een organisatie voor een gevoel van ‘erbij ho-

ren' en 'thuiskomen', wat kan leiden tot het ontstaan van een sterke gemeenschap. Anderzijds moeten deze praktijken zorgvuldig hun functie als democratische arena bewaken, waardoor elke vorm van 'wij-zij-denken' weer opengebroken wordt.

“WE WERKEN STEEDS MAANDEN LANG NAAR EEN VOORSTELLING TOE MET EEN GROEP MENSEN, MENSEN DIE MEKAAR VAAK NIET KENNEN, MENSEN MET EEN VERSCHILLENDE ACHTERGROND. DOORHEEN HET PROCES BEGIN JE DE MENSEN BETER TE KENNEN EN ONTSTAAT ER MET SOMMIGEN EEN ECHTE VRIENDSCHAPSBAND. HET IS VAAK OOK DE GROEP DIE JE BIJ MOEILIJKHEDEN OF TWIJFEL OVER DE LIJN TREKT.”

Noot: De vermelde citaten komen uit gesprekken met deelnemers tijdens het ENTER-festival 2012 in Gent en uit een bevraging via het Netwerk tegen Armoede.

Een barst in de vicieuze cirkel

Cie Tartaren

Cie Tartaren staat scherp. Haar recente theaterproductie *Nonkel Wanj* stond in juli 2012 op Theater aan Zee, en vanaf januari 2013 wordt het gezelschap opnieuw structureel ondersteund vanuit het Kunstendecreet. De Compagnie bestaat al meerdere jaren, maar heeft een periode van stevig herbronnen achter de rug.

Het gezelschap is ontstaan uit buurtwerking 't Lampeke in Leuven, die opereert in een kansarme buurt van Leuven. Volgens buurtwerker Wouter Cox is de link tussen de buurtwerking en de sociaal-artistieke werking essentieel. Wouter: “De rode draad bij buurtwerking 't Lampeke is altijd cultuurparticipatie geweest. Wij waren van bij het begin gemotiveerd om mensen te betrekken bij cultuur, om zo verdere stappen te zetten in hun leven. We geloven dat iedereen zich altijd wil verbeteren en dat de opbouw van cultureel kapitaal daarbij essentieel is. Het artistieke zet de trots van mensen in de verf, het doet mensen op een positieve manier in de picture staan. Als er problemen zijn, kunnen de deelnemers van Cie Tartaren bij het buurtwerk terecht, en dat is echt noodzakelijk. Deelnemers moeten zich in de eerste plaats veilig en ondersteund voelen. Zonder die sociale omkadering is ook het artistieke proces niet mogelijk. Je kan niet spelen als de deurwaarder voor je deur staat.”

Een groot deel van de spelersgroep bij Cie Tartaren bestaat uit mensen die zich om diverse redenen aan de rand van de samenleving bevinden. Het zijn voornamelijk mensen die buiten het ideaalbeeld van de mainstream vallen, mensen die al te vaak enkel geïdentificeerd worden aan de hand van hun gebreken. Wouter: “Wanneer gedacht wordt in termen van gebreken of imperfecties om een groep mensen af te bakenen, krijgt het begrip doelgroep enkel een negatief en stigmatiserend karakter. De echtheid die Cie Tartaren uitdrukt met haar theater, overstijgt net die discussie over perfectie en imperfectie. Veel mensen aan de rand van de samenleving bevinden zich in een systeem waarin ze aan de maatschappij

‘vragen en hopelijk krijgen’, of het nu om financiële steun, gezondheidszorg of een andere vorm van begeleiding gaat. Op het podium van Cie Tartaren bevinden diezelfde mensen zich in een gelijkwaardige positie ten opzichte van hun publiek: een product wordt aan een publiek aangeboden met de duidelijke vraag om een louter artistiek oordeel. Het verkregen applaus is verdiend en werd verdiend. Samen met dit applaus krijgt elke speler een stuk waardigheid als mens terug, een waardigheid voor zichzelf, ten overstaan van familieleden en vrienden, ten overstaan van de maatschappij. Een serieuze barst in de vicieuze cirkel van de kansarmoede.”

Maar het kan ook weleens mislopen. Wouter: “De Compagnie is op een zeker moment uit haar voegen gearbarsten. Het sociale werd losgelaten, maar onze mensen hebben dat net nodig. Ze gaan ten onder als je te snel te sterke artistieke eisen stelt. Sommige artistieke begeleiders gingen teveel voor hun eigen ding, waardoor de organisatie uit balans geraakte. De verwachtingen van regisseur en speler lagen te ver uit mekaar. Wij als buurtwerkers kennen de gevoeligheden van mensen. Maar een freelance-regisseur niet altijd. Dat is

**SAMEN MET HET APPLAUS
KRIJGT ELKE SPELER EEN
STUK WAARDIGHEID ALS
MENS TERUG. DAT ZORGT
VOOR EEN SERIEUZE BARST
IN DE VICIEUZE CIRKEL VAN
DE KANSARMOEDE.**

een grote spanning. Vaste structuren zijn voor de deelnemers erg belangrijk. Want na het artistiek project komt het zwarte gat.”

een grote spanning. Vaste structuren zijn voor de deelnemers erg belangrijk. Want na het artistiek project komt het zwarte gat.”

Die spanningen maken dat Cie Tartaren steeds verder aan de weg timmert. Er werd een nieuw vertrekpunt gezocht. Wouter: “Nu bestaat de organisatie uit een basiswerking en een artistieke werking. Kernwoorden voor de basiswerking zijn inspireren en vormen. Zo gaan we een tiental keer per jaar in groep naar professionele gezelschappen kijken, en is er een atelier waar deelnemers hun eigen competenties kunnen ontdekken. De artistieke werking gaat een stap verder. Hier is ruimte voor een individueel parcours, in een één-op-één-relatie met een kunstenaar. Eén keer per jaar wordt een theatervoorstelling gemaakt in groep. Dit is het vlaggenschip van de werking, waarmee we naar buiten treden en op tournee gaan. Applaus in de achtertuin is simpel, maar gaan spelen voor een breder publiek geeft een extra boost. Ook daar zijn risico's aan verbonden. Er zijn mensen die beginnen te zweven. En dan kom je

weer uit bij die sociale omkadering. Je kan het sociale en het artistieke niet scheiden van elkaar.”

Cie Tartaren is een sociaal-artistiek gezelschap, ontstaan uit vzw buurtwerk 't Lampeke in Leuven. De Compagnie werkt met deelnemers met zeer uiteenlopende achtergronden en besteedt bijzondere aandacht aan maatschappelijke kwetsbaarheid. Cie Tartaren streeft naar een deelnemersgroep en een publiek met een rijke sociale mix en biedt hen een actieve en receptieve participatie aan kunst. Cie Tartaren wordt vanaf januari 2013 structureel ondersteund door de Vlaamse Gemeenschap vanuit het Kunstendecreet.

On The Road To Nowhere

kleinVerhaal

'Kil, winderig, winters. Drie bonte brommerclubs maken zich op en trekken zich los uit de West-Vlaamse klei. Gedeukte mobilettes, glimmende scooters, geleende helmen én een doel voor ogen: de tocht aanvatten richting een fameuze meeting. Weg van thuis, om onderweg te zijn.'

Zo luidde de slogan van het project On The Road To Nowhere, een lowbudget roadmovie door het West-Vlaamse land met bromfietsen als vervoersmiddel.

De sociaal-artistische organisatie kleinVerhaal uit Brugge leidde de helse tocht van een tachtigtal kilometer in goede banen. Dieter Debruyne, medewerker van kleinVerhaal, legt uit hoe de film tot stand kwam. “*On The Road To Nowhere* documenteert een reallifegebeuren, maar is tegelijkertijd fictie. Drie brommerclubs werden speciaal voor de film opgericht. Je kan eigenlijk stellen dat de clubs, het hele verhaal, in scène zijn gezet. Alleen speelde die scène zich niet af op een podium, maar betrof het een reallifegebeuren dat gedurende het proces een eigen dynamiek ontwikkelde die vooraf niet in scenario's kon en mocht worden vastgelegd. Niemand wist op voorhand hoe de weg zou verlopen.”

“De totstandkoming van de film was een echt groepsgebeuren”, vertelt Dieter. “De thematiek, het uitgangspunt van de film is universeel en voor iedereen herkenbaar: de voorbereiding bij vertrek, weg van de gekende dingen en de dagdagelijkse sleur, de vrijheid van het onderweg zijn waarbij de bestemming uiteindelijk een detail wordt. Onderweg naar nergens. En tegelijk de beperkingen van die vrijheid. Wat gaat er allemaal gebeuren onderweg en gaan we eigenlijk ooit ter bestemming geraken? En zo ja, wie gaan we daar tegenkomen?”

De roadmovie kwam tot stand onder begeleiding van videokunstenaars Maaïke & Fairuz van Garage64, een grafisch ontwerp bureau uit Schaarbeek. Zij noemden de manier van werken en filmen ‘democratisch’. Deelnemers vulden zelf hun inbreng

in: een brommerwrak nieuw leven inblazen, een clublogo ontwerpen, verlangen naar de ontmoeting met de andere brommerclubs, achter de camera staan of monteren, de route uitstippelen, de catering verzorgen, een soundtrack schrijven enzovoort. Iedereen speelde een rol, of, in dit geval: iedereen was zichzelf.

Voor het filmen zelf werd alle materiaal dat bewegend beeld registreert, gaande van gsm's en fotoestellen tot web- en Handycams, aangewend. Techniek en

**DE CALEIDOSCOOP
AAN 'FILMTALEN'
SYMBOLISEERT DE
DIVERSITEIT AAN
DEELNEMERS EN
VOEGT EEN LAAG
TOE AAN HET VER-
HAAL.**

skills omtrent filmen kwamen op de tweede plaats, wat een hindernis wegnam voor de deelnemers. Uiteindelijk werden zowel de opnames van ervaren en professionele filmers als die van beginners tijdens de montage naast elkaar gelegd. “Die verschillende manieren van registreren zijn niet zomaar een artistieke gimmick”, aldus Dieter. “De caleidoscoop aan ‘filmtalen’ symboliseert de diversiteit aan deelnemers en voegt een laag toe aan het verhaal: handvast van aan de graskant, wild wiegend van op de brommer, of subtiel verborgen vanuit de volgauto. De aard van de beelden is

één met de personages en de verschillende gezichtspunten. Zowel de beelden zelf als de manier waarop ze tot stand kwamen, dragen bij tot de eigenheid van het verhaal.”

De postproductie en presentatie werden volledig samen met de deelnemers opgezet, van het doornemen van uren ruw filmmateriaal tot de ontwikkeling van een geluidsband en soundtrack. In het voorjaar van 2012 ging *On The Road To Nowhere* in première als opener van het sociaal-artistische Enterfestival in Gent. De complete brommer- en filmcrew trok hiervoor richting Gent. De maanden nadien reisde de film terug naar de locaties waar hij oorspronkelijk is ontstaan: Oostende, Roeselare, Brugge en Waregem.

'On The Road To Nowhere' is een productie van kleinVerhaal vzw in samenwerking met Garage64. Het project kwam tot stand met financiële steun van de Vlaamse Overheid, Provincie West-Vlaanderen, Stad Oostende, Stad Waregem, OCMW Waregem. Partners: CAW Brugge, Groep Intro, Kringwinkel Kust, Kringwinkel 't rad, Buurtwerk Torenhof, Straathoekwerk Oostende, Kunstencentrum Vrijstaat O.

kleinVerhaal vzw is een sociaal-artistische praktijk met uitvalsbasis in Brugge. De organisatie is nomadisch, organiseert tijdelijke producties op locatie. kleinVerhaal vzw werkt steeds met een diversiteit aan deelnemers, partners, kunstenaars en disciplines, zet met hen processen op en streeft ernaar relevant en gelaagd artistiek werk neer te zetten. Met haar projecten wil kleinVerhaal vzw de onderstroom van de huidige maatschappij symboliseren, gangbare logica's in vraag stellen, bougeren, confronteren, documenteren en het mogelijke of onmogelijke doen vermoeden. kleinVerhaal wordt tot december 2012 structureel ondersteund door de Vlaamse Gemeenschap binnen het Kunstendecreet.

Lid worden van de wereld

Den Teirling

Als onafhankelijk dagactiviteitencentrum voor personen met een psychiatrische problematiek is Den Teirling in Brussel een unieke plek. Het centrum is georganiseerd als een clubhuis waar de leden mee beslissen over het reilen en zeilen van de dagelijkse werking. Het is een 'ont-moetingsplek' waar de leden zich vrij voelen om aan artistieke activiteiten, voornamelijk beeldende ateliers, deel te nemen. Niets moet. De deelnemers kiezen zelf waaraan ze participeren, op hun eigen tempo en met zelfgekozen materiaal. Het clubhuismodel, met lage drempel en geen beperking in tijd of leeftijd, maakt het tot een echte rustplek in het hartje van Brussel.

De ontmoetingsfunctie van Den Teirling fungeert als kader voor de artistieke werking. Het centrum biedt een veilige en gastvrije omgeving aan kunstenaars die omwille van hun psychiatrische kwetsbaarheid een aangepast kader nodig hebben om artistiek aan de slag te gaan. Coördinatrice Marijke Bosserez: "Het leven in Den Teirling is een dagelijkse samenkomst van mensen, die er vooral graag zijn om elkaar te ontmoeten. Tijdens het eerste gesprek met nieuwe bezoekers stellen we de vraag: 'Kunnen we jou iets bieden?' Heel vaak is het antwoord 'ja'. Het centrum is elke dag open. Er is een bar, ontmoetingsruimte en een ruime keuken voor het kookatelier driemaal per week. Naast de dagelijkse artistieke ateliers en vaste activiteiten, zoals computerlessen en sportactiviteiten, organiseert Den Teirling ook uitstappen en groepsreizen. De hele werking is georganiseerd vanuit het principe van medeverantwoordelijkheid. Via de verschillende functies zoals onthaal, bar en keuken kunnen deelnemers vrijwillig een steentje bijdragen aan het geheel."

Sinds kort is Den Teirling gestart met gespreksgroepen om de betrokkenheid van deelnemers bij de werking te verhogen. De gespreksgroepen zijn bijeenkomsten van deelnemers rond een vastgelegd thema. Van de deelnemers wordt verwacht dat ze zich inschrijven. Lucia De Moor, begeleidend kunstenaar bij Den Teirling, licht het concept toe: "De inschrijving is het engagement om in de groep van gedachten te wisselen betreffende het thema, en dit zolang het

gesprek duurt en tot er gezamenlijke beslissingen genomen zijn. Elementair in de gespreksgroep is dat elk lid gelijkwaardig is en zijn mening kan geven. Een gespreksleider zorgt ervoor dat elke deelnemer aan bod komt en bewaakt de rode draad van het gesprek. Onze mensen zijn soms geneigd om de eigen problematiek centraal te stellen of te verglijden in verregaande fantasie.”

Het thema en de doelstelling van elke gespreksgroep wordt vooraf duidelijk omschreven. Zo was er in februari een gespreksgroep rond het thema tentoonstellingen.

**DE HELE WERKING
IS GEORGANISEERD
VANUIT HET PRIN-
CIPE VAN MEDE-
VERANTWOORDE-
LIJKHEID.**

Lucia: “Sinds 2006 kunnen leden tentoonstellen in verschillende ruimtes van Den Teirling. We organiseren een vijftal tentoonstellingen per jaar. Daarnaast wordt er regelmatig deelgenomen aan tentoonstellingen buitenshuis, zoals tijdens de Week van de Amateurkunsten. Samen met de deelnemers maakten we een handleiding op om de tentoonstellingen in goede banen te leiden en afspraken te maken in verband met

de eventuele verkoop van kunstwerken. Maar omdat er na al die jaren teveel onduidelijkheden waren ontstaan over de taakverdeling en de voorbereiding, was het hoog tijd voor een evaluatie. We hebben dan een groeps gesprek georganiseerd onder begeleiding van een beeldend kunstenaar.”

De werkwijze van zo’n gespreksgroep garandeert dat iedereen gelijkwaardig het woord kan nemen en de conclusie gezamenlijk wordt geformuleerd. Lucia: “De gespreksleider luistert, noteert, geeft iedereen het woord, maar gaat niet in discussie. Een belangrijk principe is dat alles wat men zegt serieus wordt genomen. Er is een woordelijk verslag van de inbreng van elke deelnemer. Op het einde van het groeps gesprek leest de gespreksleider voor wat genoteerd is en vraagt hij of zij of dit correct is. De tekst wordt nadien geredigeerd zodat het thema ook aan anderen, die niet deelnamen aan de gespreksgroep, gecommuniceerd kan worden.”

Den Teirling is een Brussels activiteitencentrum voor volwassenen met psychiatrische problemen. Mensen kunnen er deelnemen aan het artistieke atelier, maar evengoed anderen ontmoeten of gewoon een babbeltje slaan. Anders dan vele creatieve ateliers verbonden aan psychiatrische centra stelt het atelier geen therapeutische doelstelling voorop. Den Teirling wordt ondersteund door de Vlaamse Gemeenschapscommissie en kreeg in 2009 extra ondersteuning voor het artistiek atelier vanuit het Participatiedecreet.

Samen op K-fé

Platform-K

Platform-K is een jonge speler in het sociaal-artistieke werkveld. Sinds 2010 creëert de organisatie een context waarin artistieke creatie voor en door kunstenaars met een beperking centraal staat. Kunstenaars met een beperking krijgen de tijd en de professionele omkadering om samen met reguliere makers nieuw artistiek werk te creëren en te tonen aan een breed publiek. De specificiteit van de doelgroep en de intensiteit van het samenwerkingstraject maken dat er een grote nood is aan een (reële en mentale) ontmoetingsruimte.

Veerle De Schrijver, stafmedewerker bij Platform-K, omschrijft deze noodzaak als volgt: “Deelnemers uit de verschillende artistieke projecten spraken hun verlangen uit om meer betrokken te zijn en te blijven bij de bredere werking van Platform-K. Ze waren benieuwd naar de andere projecten, de deelnemers... en wilden meewerken aan de verdere uitbouw van Platform-K. Ze hadden zin om over hun eigen muurtje te kijken, om elkaar te inspireren, en om nieuwe vriendschapsrelaties uit te bouwen.”

Voor Platform-K was deze vraag een kans om hun publiek op een duurzame manier te verbinden met hun werking. Veerle: “We bieden hen niet alleen op artistiek vlak alle mogelijke kansen; we proberen daarnaast ook een gunstig klimaat te scheppen opdat ze hun sociale leefwereld kunnen verruimen, hun keuzemogelijkheden kunnen vergroten, hun levenskwaliteit kunnen verbeteren.”

In de zomer van 2010 organiseerde Platform-K het eerste K-fé, een soort ‘gemeenschappelijke ruimte’ waar deelnemers en medewerkers van Platform-K elkaar op een diepgaande manier kunnen ontmoeten. Meer dan honderd deelnemers en vrijwilligers uit de verschillende projecten van Platform-K kwamen opdagen om samen – binnen een informele context – kennis te maken met elkaar en de lopende projecten. Veerle: “Mensen raakten met elkaar aan de praat, werkmateriaal werd live of via videobeelden getoond, er werd lekker eten en

drinken aangeboden en er werd gelachen. Het was de start van een mooie reeks K-fé's die volgden.”

WE BIEDEN NIET ALLEEN ARTISTIEK KANSEN. WE PROBEREN OOK EEN GUNSTIG KLIMAAT TE SCHEPPEN OPDAT ZE HUN SOCIALE LEEFWERELD KUNNEN VERRUIMEN, HUN KEUZEMOGELIJKHEDEN KUNNEN VERGROTEN, HUN LEVENSKWALITEIT KUNNEN VERBETEREN.

De organisatie van de K-fé's komt stilaan meer en meer in handen van de deelnemers zelf. Veerle: “Stap voor stap trachten we onszelf overbodig te maken bij de organisatie van de K-fé's. Er is zojuist een werkgroep van start gegaan vanuit het idee om de deelnemers mede-eigenaar te maken van dit project. Dit alles gebeurt op een zeer gelaagde manier die rekening houdt met de wensen en mogelijkheden van iedereen. Zo kan er mee worden nagedacht over het avondprogramma, kan er een barshift worden gedaan of gekookt, promo gemaakt, gefotografeerd...”

Deze groeiende verzelfstandiging is niet altijd even gemakkelijk. Veerle: “We botsen op heel wat praktische en organisatorische moeilijkheden om ook mensen met een beperking ten volle te betrekken bij de voorbereiding van ons K-fé. De drempels om actief te participeren zijn voor deze groep wel heel reëel. Toch blijven we met Platform-K ijveren voor het inclusieve karakter van deze ontmoetingsmomenten, die we als noodzakelijk verlengstuk zien van de emancipatorische visie waarop onze artistieke praktijk is geënt.”

Platform-K is een jonge sociaal-artistieke werkplek in Gent die artistieke projecten opzet met focus op dans, waarbij kunstenaars met een handicap en reguliere kunstenaars worden uitgedaagd om samen te werken aan nieuwe creaties. Via deze artistieke projecten zet Platform-K de ontwikkeling van een nieuwe vormtaal centraal en biedt de organisatie kunstenaars met een handicap een platform om hun talent aan een breed publiek te presenteren. Platform-K wordt structureel ondersteund door de Vlaamse Gemeenschap binnen het Kunstendecreet.

VERBINDEN

Het groepsgebeuren binnen sociaal-artistieke projecten wordt opengebrouwen door de verbinding met de bredere samenleving waarin deze projecten zijn ingebed. Elk individu is een knooppunt van netwerken, zoals het gezin, de school, het werk, de wijk en de culturele gemeenschap (Oosterling, 2009). Sociaal-artistieke praktijken bouwen bruggen tussen deze netwerken en brengen op die manier mensen met elkaar in contact die onderling verschillen qua leeftijd, sekse, afkomst, status, religie of taal. Deze verbindende kracht van sociaal-artistiek werk verwijst naar de term bridging van Putnam (2000). In een multiculturele samenleving is het slaan van bruggen tussen verschillende gemeenschappen of individuen even belangrijk als het bonding, het versterken van het gemeenschapsgevoel tussen gelijken.

De verbindende kracht van sociaal-artistieke praktijken toont zich op drie manieren: ze zijn geënt op sectoroverschrijdende samenwerkingen, ze brengen de verhalen van een bepaalde wijk of spelen in op maatschappelijke thema's, en ze betrekken actief een publiek dat een afspiegeling is van de diversiteit in de samenleving.

Zoals de term doet vermoeden, vormen sociaal-artistieke projecten doorgaans het raakvlak tussen cultuur en welzijn. De meeste praktijken zijn ingebed in een bepaalde wijk of zijn gegroeid uit (de samenwerking met) een buurtwerking, een zorginstelling of een welzijnsorganisatie. In andere gevallen kwam het initiatief uit een kunsthuis of cultuurcentrum en werd er toenadering gezocht tot een sociale partner. Er is hoe dan ook sprake van een sectoroverschrijdende aanpak.

“IK LINK DE SOCIAAL-ARTISTIEKE PRAKTIJK AAN EEN BREIWERK. HET IS EEN PLEK DIE VERBONDEN IS MET ALLE ANDERE LEVENSDOMEINEN. HET GAAT BREDER DAN ‘IK’ DE PERSOON.”

Partners die rechtstreeks contact hebben met kwetsbare groepen zijn vaak een belangrijke schakel om deelnemers te enthousiasmeren en te coachen voor én tijdens een project. Actief samenwerken met partners uit het netwerk van deelnemers verhoogt de betrokkenheid en daarmee ook de slaagkans van het project. Anderzijds is het aangewezen om de leefwereld van deelnemers te verbreden en hen in contact te brengen met nieuwe

netwerken, want ‘wil je een individu empoweren, dan moet je zijn netwerk versterken’ (Oosterling, 2009).

De verbindende kracht van het sociaal-artistiek werk uit zich ook in de manier waarop de verhalen tot stand komen. Vaak zijn de persoonlijke associaties van deelnemers rond een thema het uitgangspunt voor een project. Zij vertolken de verhalen van de ruimere (kansen)groep waarvan ze deel uitmaken of van actuele maatschappelijke problematieken waarmee ze rechtstreeks of onrechtstreeks te maken hebben. Deze verhalen worden uitgediept, getransformeerd en teruggegeven aan de samenleving in de vorm van een artistiek eindproduct dat een duidelijke sociale meerwaarde heeft, zowel direct (door het thematiseren van maatschappelijke uitdagingen) als indirect (door het werken met kansengroepen). De authenticiteit van de maker én van het achterliggende proceswerk heeft een zichtbare waarde in het eindproduct. Artistiek en sociaal zijn niet langer tegengestelde kwaliteiten (De bisschop, 2009).

**“HET WOORD ‘SOCIAAL’
SLAAT NIET ENKEL OP
BINNEN HET COLLECTIEVE,
MAAR OOK ERBUITEN.
JE KOMT OM EEN REDEN
TERECHT IN EEN SOCIAAL-
ARTISTIEKE PRAKTIJK,
BIJVOORBEELD DOOR EEN
BARRIÈRE OF EEN PRO-
BLEEM. HET IS BELANG-
RIJK DAT JE BUITEN DAT
COLLECTIEVE IETS AAN JE
SITUATIE KAN DOEN.”**

In het artistiek resultaat toont de verbindende kracht van sociaal-artistiek werk zich het sterkst. De deelnemers wagen zich op een bepaald moment in de openbare ruimte om hun ideeën te delen met een publiek dat ruimer is dan de eigen vrienden, burens en kennissen. Dit publieke domein wordt opgevat als een relationeel veld, een weefsel van dynamische netwerken (Oosterling, 2009). Een voorstelling of tentoonstelling is niet zomaar het eindpunt van een artistiek proces, maar een dialoog tussen deelnemers en publiek die het ‘geïnteresseerd samenleven’ van verschillende culturen en netwerken wil bevorderen. Het publiek wordt niet benaderd als consument maar als actieve deelhebber aan het gesprek dat door het kunstwerk, de voorstelling of de performance is opgezet. Sociaal-artistiek werk raakt hier aan de ‘relationele esthetiek’, beschreven door Nicolas Bourriaud (1998). Volgens hem krijgt een kunstwerk pas vorm en inhoud in de interactie met het publiek. Hij reageert hiermee op de zaligmaking van de autonomie van de kunstenaar en pleit voor de beoordeling van kunstwerken op basis

“MET ORIGINELE IDEEËN VAN HIER BINNEN NAAR BUITEN KOMEN: ZO TONEN WE WAARMEE WE BEZIG ZIJN. ZO TREK JE VOLK VAN BUITEN MEE NAAR BINNEN. ZO KAN JE ANDERE MENSEN AAN-SPOREN OOK ACTIEF TE WORDEN EN NIET STEEDS BINNEN VOOR HUN TV TE ZITTEN.”

van de reacties die ze uitlokken bij het publiek en het representeren van alledaagse leefwerelden. Zo kan kunst mensen met elkaar verbinden, zonder dat hierdoor noodzakelijk nieuwe gemeenschappen of blijvende relaties ontstaan (Trienekens & Postma, 2010).

Publiekswerking wordt beschouwd als een integraal onderdeel van het creatieproces. De persoonlijke betrokkenheid, de lage inkomprijs, de herkenbaarheid van het thema, de sfeerschepping voor en na een voorstelling en de gerichte communicatie spreken het netwerk van de deelnemers aan. Hierdoor genereren sociaal-artistische praktijken een nieuw publiek dat via het klassieke culturele aanbod weinig of niet wordt bereikt. Het uitgesproken mens- en maatschappijbeeld trekt bovendien een reeds gevestigd cultuurpubliek aan dat in dergelijke kunstvormen een maatschappelijke meerwaarde zoekt en vindt.

De verbindende functie van het sociaal-artistiek werk is een klinkend argument voor meer lokale investeringen in deze praktijken. Ze hebben immers niet alleen het potentieel om het bestaande cultuuraanbod te diversifiëren, maar gaan ook op een vernieuwende manier aan de slag in een buurt of een gemeenschap. Daarmee komen we terecht bij het veelbesproken gemeenschapsvormend potentieel van sociaal-artistische praktijken: *‘Community arts is an international hype. Why is not completely clear. Important is the fact that to an increasing degree, politicians watch as society threatens to slip from their grasp, and realize that art is a good way to stimulate social cohesion.’* (Schuring, 2006).

We zien bijvoorbeeld dat de sociaal-artistische methodiek gretig wordt geïmplementeerd in het opbouwwerk en projecten rond buurtontwikkeling of stadsvernieuwing. Hierbij mogen enkele belangrijke vragen worden gesteld: heeft een collectief artistiek gebeuren direct meetbare sociale effecten? Wordt de meer individuele emancipatorische kracht van het sociaal-artistiek werk soms niet al te gauw onder het matje van de ‘collectieve participatie’ geschoven, door een kunstenaar aan de slag te laten gaan met de verhalen in een zogenaamde ‘probleemwijk’, als doekje voor het bloeden?

Het is en blijft een moeilijke evenwichtsoefening om het sociaal-artistische wat betreft zijn maatschappelijk-sociale effecten op een juiste manier in te zetten: enerzijds biedt de werkvorm unieke mogelijkheden, anderzijds moet precies deze uniciteit worden bewaakt en moet een instrumentalisering door beleid en politiek te allen prijze worden vermeden (Borrupt, 2003).

***Noot:** De vermelde citaten komen uit gesprekken met deelnemers tijdens het ENTER-festival 2012 in Gent en uit een bevraging via het Netwerk tegen Armoede.*

Stof om na te kaarten

Unie der Zorgelozen

De verbindende kracht van de Kortrijkse sociaal-artistieke organisatie Unie der Zorgelozen wordt weerspiegeld in hun slogan: 'Verbreek, Verzamel, Vertel.' De Unie neemt de barrières tussen mensen weg, verzamelt hun verhalen en geeft ze als vertelling terug aan de gemeenschap waaruit ze zijn ontstaan. Dit 'teruggeven van' gebeurt met grote zorg en een duidelijke visie.

Klaartje Mertens, zakelijk verantwoordelijke van de Unie der Zorgelozen, licht hun visie op publiekswerking toe: "Van bij het begin koos de Unie ervoor om in haar projecten niet te werken met 'een doelgroep' maar met 'de mensheid als doelgroep'. In de praktijk betekent dit dat deelnemers van uiteenlopende sociale achtergronden en maatschappelijke posities elkaar vinden in een artistiek proces. Voortdurende en bijzondere aandacht voor de meest kwetsbaren zorgt voor een mix tot in de buik van de samenleving. Zoals wij onze deelnemers niet opdelen in doelgroepen, zo proberen wij ook ons publiek niet te veralgemenen tot groepen, prijscategorieën of rangindeling in het theater. Elke mens is in de eerste plaats zijn eigenste ik en geen deel van deze of gene groep. Dat impliceert een complexe visie op de wereld, en vergt energie en nuance om het publiek op een zo persoonlijk mogelijke manier aan te spreken."

De Unie beschouwt haar toeschouwers niet louter als cultuurconsumenten, maar als meerwaardezoekers op maatschappelijk, cultureel en artistiek vlak. De toeschouwers worden dan ook maximaal betrokken bij de inhoud van de voorstelling. Klaartje: "Naast elkaar ontmoeten voor en na de voorstelling, proberen we de toeschouwers hun stempel te laten drukken op de voorstellingen. Bij ons geen banalisering, inhoudelijke verschraving of veralgemening op scène, maar een persoonlijke verwoording en verbeelding van een universeel verhaal of thema. De voorstelling of het werk triggert de toeschouwer om zijn of haar fantasie aan te spreken, een eigen mening te vormen of na te denken

over een maatschappelijk standpunt. Veel persoonlijker dan dit kan de communicatie tussen de scène, het werk en het publiek niet worden.” Artistiek leider Geert Six verwoordt het in een publicatie van de Unie als volgt: ‘We maken schalks en volks theater dat blijft verfijnen, zodat de stof om na te kaarten steeds krachtiger wordt.’

De betrokkenheid van het publiek wordt bij de Unie bewust versterkt door een communicatiebeleid en promotiecampagnes die niet louter dienen om de cijfers op te krikken. Klaartje: “We vertellen altijd een verhaal en geven niet louter praktische informatie. Zo is de flyer een vier pagina’s tellende vouwfolder die

**ZOALS WIJ ONZE
DEELNEMERS
NIET OPDELEN IN
DOELGROEPEN, ZO
PROBEREN WIJ OOK
ONS PUBLIEK NIET
TE VERALGEME-
NEN TOT GROEPEN.
ELKE MENS IS IN
DE EERSTE PLAATS
ZIJN EIGENSTE IK.**

leest als een gazet en is geschreven door verschillende mensen die elk op een andere manier betrokken zijn bij het project. Met korte teksten, foto’s van repetities op maar ook naast de scène, decorschetsen... We nodigen de potentiële toeschouwer uit om in ons kladschrift te neuzen en nieuwsgierig te worden, iemand te herkennen op een foto, te glimlachen bij een tekstfragment en een van de vele indrukken te verbinden met de eigen ervaringswereld.”

De Unie besteedt ook veel aandacht aan de ontvangst en verzorging van het publiek. Klaartje: “Dat begint bij de reservaties. Wij kiezen bewust niet voor samenwerking met een ticketbureau, omdat we ook hier de persoonlijke en flexibele aanpak prefereren. Wie een tweede keer reserveert, herkent onze naam van aan de telefoon en ons gezicht van aan de kassa. We waken erover dat we steeds alert zijn om mensen uit het publiek te herkennen en ze met de voornaam aan te spreken. Die persoonlijke aanspreking vanaf het eerste contact wordt erg gewaardeerd. Maar ook de ruimtelijke beleving is belangrijk. Wie één keer bij ons is geweest, zal ongetwijfeld de typische sfeerscheping van de Unie herkennen. Zoals decorstukken en rekwisieten in de voorstelling *objets-trouvés* zijn, gebeurt ook de inrichting van de bar met voorwerpen die hun eigen verhaal hebben. Geen strakke inrichting voor ons, maar een warme en gezellige ambiance die iedereen snel op z’n gemak stelt. Uiteraard wordt toegankelijkheid ook vertaald in onze prijzenpolitiek. Bij ons betaalt iedereen, zonder uitzondering, vier euro.”

Ook andere projecten die van dezelfde inhoud vertrekken als de voorstelling zorgen voor een verdiepende relatie met het publiek. Klaartje: “Het voorstellingsthema wordt bijvoorbeeld ook gebruikt voor beeldend werk dat wordt gepresenteerd in de bar en de ruimtes er rond, of regelmatig ook als deel van het decor op scène. En aan het einde van elke speelreeks verschijnt onze publicatie *De Gazet*. Thematisch maakt ze een soort dramaturgie van de voorstelling. Ze onthult de inspiraties, confrontaties en processen in een project. Ze laat verschillende schrijvers, fotografen en tekenaars aan het woord en vertelt wat wij op de scène niet kunnen vertellen. *De Gazet* is een belangrijk medium om toeschouwers en medestanders deelachtig te maken aan onze denkwijze, onze visie op het werk en de wereld. De doorgedreven en consequente omzetting van onze visie in een levende praktijk nodigt uit en geeft goesting om er werkelijk en volwaardig deel van uit te maken. En wat ons betreft: hoe meer zielen, hoe meer vreugd.”

De Unie der Zorgelozen is een Kortrijkse sociaal-artistieke werking die creëert vanuit een sterk maatschappelijk engagement. De Unie maakt herkenbaar, volks theater dat zich laaft aan het leven van alledag. Het geworstel van de kleine mens met de wereld rondom zich wordt omgezet in universele, volkse en ongepolijste vertellingen. Bij de Unie wordt ook geschreven, getekend, gefilmd, gefotografeerd, gemusiceerd en met glas en textiel gewerkt. In haar voorstellingen zoekt de Unie altijd naar manieren om deze verschillende werkvormen te laten versmelten tot een unieke theatertaal. De Unie der Zorgelozen wordt structureel ondersteund door de Vlaamse Gemeenschap binnen het Kunstendecreet.

CAMP

Yellow and white striped dress
Yellow boots
White socks

Leopard print dress
Yellow shirt
Plaid pants

Red dress

Red jacket

White coat

White dress
Striped shirt
Clear umbrella

Ik heb de hemel hier zien geboren worden

Victoria Deluxe

Enkele jaren geleden zette Victoria Deluxe op vraag van cultuurcentrum Belgica in Dendermonde een sociaal-artistisch project op met bewoners van de wijk Serbos. Deze wijk ligt buiten het centrum van Dendermonde en wordt gekenmerkt door drie hoogbouwtorens met sociale huurwoningen. De meeste bewoners zijn van niet-Belgische origine. De wijk had nauwelijks nog een georganiseerd gemeenschapsleven en werd al jaren gekenmerkt door een negatieve beeldvorming. Het cultuurcentrum wilde met het project het gemeenschapsgevoel in de Serboswijk aanzwengelen, en het negatieve imago doorbreken.

Tijdens de eerste zes weken van het project bezochten de medewerkers van Victoria Deluxe de wijk. Artistiek leider Dominique Willaert brengt verslag: “We kozen er in de eerste plaats voor om te luisteren naar de bewoners. Hoe dachten zij zelf over hun wijk en welke voorstellen hadden ze in gedachten om het gemeenschapsleven te bevorderen? De wijkbewoners wezen op het ghettoïserende karakter dat de sociale huisvestingsmaatschappij installeerde. Velen reageerden: ‘Wat wil je, als je alle arme en kwetsbare mensen samen steekt en ze dan ook nog eens opdeelt per nationaliteit?’ Met een ruime groep bewoners werden enkele meetings georganiseerd, waarbij langzaam het idee rijpte om een circusvoorstelling te creëren die in de wijk zou worden getoond. Met als voornaamste bedoeling de bewoners uit het centrum en de andere wijken van Dendermonde naar Serbos te krijgen, en hen op een positieve manier naar hun wijk te laten kijken.”

Het maken van de circusvoorstelling voltrok zich over een periode van acht maanden. Iedere week werd er één tot twee keer gerepeteerd in een leegstaande woning of in het zaaltje naast het café. Dominique: “De deelnemers waren heel divers: een Iraanse vrouw zonder papieren, een gepensioneerde beenhouwer met z'n kleindochter, een alleenstaande moeder met haar dochter, een personeelslid van de kinderopvang, een jongen van Syrische afkomst... Men koos ervoor een

voorstelling te maken over de dreigende teloorgang van een circus als symbool voor deze multiculturele wijk die met een scheef oog werd bekeken.”

WE KOZEN ER IN DE EERSTE PLAATS VOOR OM TE LUISTEREN NAAR DE BEWONERS. HOE DACHTEN ZIJ ZELF OVER HUN WIJK EN WELKE VOORSTELLEN HADDEN ZE IN GEDACHTEN OM HET GE-MEENSCHAPSLEVEN TE BEVORDEREN?

Van bij de start van het project werd er overwogen om de voorstelling te spelen in een echte circustent, die in het park van de Serboswijk zou worden geplaatst. Van de familie Ronaldo werd een grote circustent gehuurd en Circus Maalter kwam een circustribune plaatsen. Dominique: “Ons plan was om zes voorstellingen te spelen in deze tent, waar 200 mensen in konden. Het cultuurcentrum was wantrouwig. Waar zouden we dit volk halen, hoe zouden we volk op deze plek krijgen en wat zou het voor de spelers betekenen als ze voor een lege tent zouden spelen? De bezorgdheid van het cultuurcentrum kwam niet uit de lucht gevallen. Dendermonde is Gent niet, en dan hadden we het nog eens over de Serboswijk, een wijk die eerder in *De Kapellekensbaan* van Louis Paul Boon past dan in een chique festivalbrochure van het Festival van Vlaanderen.”

De scepsis werd voorgelegd aan de spelersgroep, en deze reageerde bijzonder veerkrachtig. In de weken die volgden werd er aan een communicatiestrategie gewerkt: flyers en affiches werden door de circuspersonages rondgedeeld in de straten en wijken van Dendermonde en de randgemeenten, er was een versierde auto met geluidsversterking. Dominique: “De reservaties werden nauwlettend in het oog gehouden. En tot ieders verbazing rinkelde de telefoon. Niet eenmaal, niet tweemaal, maar dagen na elkaar. Het stijgende aantal reservaties creëerde een zekere faalangst: wat als het publiek de voorstelling niet zou smaken, wat als het publiek tijdens de voorstelling zou opstappen...?”

In de maand voor de voorstelling boden heel wat wijkbewoners spontaan hun diensten aan om ‘s nachts de tent te bewaken, het podium op te bouwen, voedsel voor de spelers te voorzien, achter de bar te staan... De première kwam in zicht, de helft van de tickets was de deur uit en ook de wijkbewoners die aanvankelijk niet in het project geloofden, begonnen achter het project te staan. Dominique: “Een twintigtal kinderen speelde in het voorprogramma. Dat was hun beloning

voor de inspanningen tijdens de wekelijkse circusworkshops. Het tromgeroefel trok de circusvoorstelling op gang. De koorddanseres deed haar intrede, de circusdirecteur struikelde niet over z'n woorden, de clowns brachten het publiek aan het lachen. De première was gelukt en de spelers werden door het publiek uitgebreid gefeliciteerd. In de tent zat geen regulier kunst- of cultuurpubliek, ook niet tijdens de vijf andere voorstellingen. Negentig procent van het publiek bestond uit bewoners van Dendermonde en de randgemeenten.”

De lokale politici spraken vol lof over het project en de toekomstige burgemeester hoopte op een vervolg. De medewerkers van het cultuurcentrum waren blij en verrast. Maar bovenal: de wijkbewoners zelf waren er door middel van dit sociaal-artistiek project in geslaagd om een ander beeld van zichzelf en de wijk te creëren. Dominique: “Zonder grote middelen waren we er op een ouderwetse manier in geslaagd om volk op de been te brengen. In de eerste plaats door te kiezen voor een soort nabijheidspolitiek: door de straten en wijken in te trekken en mensen op een persoonlijke manier uit te nodigen om naar de voorstelling te komen. Gedurende enkele weken was het project de *talk of the town*. De laatste voorstelling werd afgerond met een feest. Niet alleen de spelers, maar ook wijkbewoners en een deel van het publiek kwamen mee feesten.”

De tent werd afgebroken, het terrein werd schoongemaakt, de laatste affiches en flyers verdwenen uit het stadsbeeld. Er werden plannen gesmeed voor een vervolgproject, maar deze werden één na één ingetrokken, en al snel doken de oude spaken weer op. Dominique: “De Serboswijk is opnieuw een vergeten en verzwegen plek geworden. Maar er is één troost: iedereen die in de circustent is geweest, denkt hier wellicht aan terug wanneer hij of zij de wijk passeert. Wat blijft, zijn sterke en schone herinneringen. ‘Dit nemen ze ons nooit meer af’, zei Madame Francine.”

Victoria Deluxe zet sinds 2002 in Gent en omgeving heel diverse sociaal-artistieke projecten op. In rust- en verzorgingstehuizen, in de gevangenis van Gent, in een sociale wijk, met buurtbewoners, met jongeren uit binnen- en buitenland... gaat Victoria Deluxe op zoek naar het documenteren en artistiek bewerken van meer diverse leefwerelden en lijfstijlen. Een nieuwe vorm van kunst- en cultuurbeleving voor en met mensen die vaak als stemlozen worden beschouwd. Victoria Deluxe wordt structureel ondersteund door de Vlaamse Gemeenschap binnen het Kunstendecreet.

De man in de reus

Madam Fortuna

Madam Fortuna is een multidisciplinair kunstplatform, ingebed in het hart van Borgerhout. Een buurt waar veel verschillende nationaliteiten wonen, nog niet gepimpt of hermetisch gestyled door allerlei stadsontwikkelingsprojecten. De artiesten van Madam Fortuna creëren projecten met mensen van alle lagen van de bevolking uit deze buurt. Zo ontstond het idee om iets te creëren naar aanleiding van het *Reuzekensjaar*, een folkloristische traditie met reuzenstoet en -liederen in Borgerhout, waarvan men in 2012 het driehonderdjarig bestaan vierde.

Luk Nys, coördinator van Madam Fortuna, vertelt: “We wilden een revue maken waarin elke deelnemer de reus in zichzelf zou tonen, en deden hiervoor een open oproep naar al onze vrijwilligers uit vorige projecten. Hieruit ontstond een groep van zestien acteurs en zangers. De ervaring varieerde: van Juan, die jaren heeft gewerkt als circusartiest, tot Bert, die nog nooit toneel had gespeeld. Voor de muzikale begeleiding spraken we Bert Bernaerts aan, een professionele artiest uit de buurt. Hij leidt de Murgafanfare ‘t Akkoord, een groep van ongeveer veertig mensen in wisselende bezetting en met verschillende ervaring. Sommigen van hen hebben nog nooit een muziekinstrument bespeeld. Ieder die zich aanmeldt, uit goesting, nieuwsgierigheid of passie, kan meespelen. Om de revue in goede banen te leiden werd professioneel acteur Luk D’heu aangenomen, in de rol van ceremoniemeester. De grote diversiteit aan deelnemers, zowel acteurs en zangers als muzikanten, veronderstelde een diepgaande visie op samenwerken: een respectvolle uitwisseling waarin niet zozeer het verschil in kunde vooropstaat, als wel het samen spelen.”

In deze combinatie vindt Madam Fortuna een meerwaarde. Het werken met mensen die uit een ander veld komen, zowel uit een andere tak binnen de kunsten als uit een erg uiteenlopend ervaringsveld, opent als vanzelfsprekend een sociale houding. Luk: “De repetities verliepen stapsgewijs, met respect voor ieders ritme en behoeftes. De link met de buurt en de combinatie van mensen die

meewerkten, zowel voor als achter de schermen, creëerden een spontane uitwisseling van uiteenlopende perspectieven op het leven. Deze uitwisseling vindt zijn weerslag in de teksten die werden geschreven, alsook in de gesprekken naast het podium. De oudste speelster in *Man in de Reus* is Irène Vervliet. Zij heeft een carrière achter de rug bij de Antwerpse opera. Danny Muboti is afkomstig

SPELERS BEDANKTEN ONS, OMDAT ZE VIA DIT PROJECT MET MENSEN IN AANRAKING KWAMEN DIE ZE ANDERS NIET ONTMOETEN BINNEN DE SOCIALE GRENZEN VAN HUN PRIVÉ- EN WERKOMSTANDIGHEDEN.

uit Congo en woont sinds een aantal jaar in Antwerpen. Hij bracht een act in het Frans, gezien dit de taal is waarin hij zich hier het gemakkelijkst uitdrukt. De open werkvorm die Madam Fortuna hanteert, creëert de vrije ruimte voor deze verschillen.”

Luk: “We kijken tevreden en ook gezond kritisch terug op het proces. Spelers bedankten ons, omdat ze via dit project met mensen in aanraking kwamen die ze anders niet ontmoeten binnen de sociale grenzen van hun privé- en werkomstandigheden. Zo kwam ik vanochtend iemand van de fanfare tegen in een winkel in Borgerhout. Dat is een kleine gebeurtenis, maar toch tekenend voor hoe het samenwerken met mensen uit de buurt stap voor stap linken creëert die

een stad in beweging zetten. Deze kruisbestuivingen creëren een sociale sculptuur. Steeds in beweging. Amorfo. Nooit vast te grijpen.”

Madam Fortuna is een kunstenaarplatform én ontmoetingsplaats in het hart van Borgerhout waar artiesten kwaliteitsvolle creaties ontwikkelen met mensen uit alle lagen van de bevolking. De projecten vertrekken vanuit een maatschappelijke betrokkenheid van de kunstenaars met de samenleving, en ontstaan vanuit de inbreng en leefwereld van de deelnemers. Madam Fortuna kiest voor een hybride aanpak. De organisatie mixt in de uitvoering van haar producties deelnemers met artiesten, ze mengt verschillende sociale lagen, ze presenteert in theaterzalen, filmzalen en in de openbare ruimte en ze hanteert verschillende artistieke media.

Een én-én-verhaal

Bij' De Vieze Gasten

Meer dan tien jaar geleden kreeg de sociaal-artistieke werking Bij' De Vieze Gasten vaste grond in de Brugse Poort, een van de oudste volkswijken van Gent. Vandaag zijn de Vieze Gasten niet meer weg te denken uit deze buurt, die een enorme verscheidenheid aan culturen, generaties en inkomens herbergt en waar verzuring samengaat met creatieve energie. Het dagelijks actief aanwezig zijn in de wijk en het voortdurend op zoek gaan naar win-winsituaties met een sociale en artistieke meerwaarde blijken hiervoor de sleutels.

Pat De Wit is een van de vaste medewerkers van Bij' De Vieze Gasten en verzorgt er de zakelijke coördinatie. Pat: "Onze aanwezigheid in en gerichtheid op de wijk mag je gerust de corebusiness van onze organisatie noemen. Wat we doen heeft een versterkend effect op de wijk en er is geen enkel artistiek project dat niet op een of andere manier verbonden is met de mensen of de verhalen uit deze wijk. Enerzijds programmeren we op jaarbasis ongeveer honderd voorstellingen in onze zaal. Deze voorstellingen gaan meestal 's avonds door en creëren een belangrijke dynamiek op momenten dat alles in de wijk stilvalt. We willen in de eerste plaats straffe artistieke creaties tonen: daardoor geven we mensen een reden om naar de Brugse Poort te komen, om buiten te komen en zo contacten te leggen met de buurt, met elkaar. Daarnaast zetten we zelf sociaal-artistieke projecten op waaraan wijkbewoners actief kunnen deelnemen. Onze schrijfclub en onze fanfare zijn intussen echte ambassadeurs van de wijk geworden. Hun verhalen en initiatieven bespelen de beeldvorming over de Brugse Poort."

De kracht van de dubbele werking van Bij' De Vieze Gasten, zowel receptief als productief, ligt niet alleen in het aanwezig zijn in de wijk. Pat: "We sporen voortdurend én-én-verhalen op waarbinnen wij onze sociaal-artistieke praktijk kunnen ontwikkelen, maar tegelijk opening laten voor andere bewegingen. Vergaderingen of evenementen van de naburige kringloopwinkel of het wijkge-

zondheidscentrum gaan bijvoorbeeld bij ons door, maar worden gekoppeld aan een voorstelling. Plaatselijke scholen kunnen hier hun toonmomenten houden en krijgen daarbij technische en artistieke ondersteuning. Maar tegelijk creëren we zo voor vele buurtkinderen een eerste band met onze werking en zijn de scholen een belangrijke partner voor onze huiskamervoorstellingen, om contact te leggen met moeilijk bereikbare gezinnen.”

De wijkgerichtheid van Bij’ De Vieze Gasten wil niet zeggen dat de werking zich enkel richt op mensen uit de wijk. Pat: “Het is een constante bezorgdheid om een gemixt publiek aan te trekken, maar we zijn hier ook heel realistisch in. Het uitgangspunt dat je publiek een perfecte afspiegeling van de maatschappij moet zijn, is een illusie. Dat mensen bij ons een kopie komen nemen of een ladder lenen is ook niet zonder belang. Het gaat erom dat je een manier zoekt om samen te leven in deze wijk, met respect voor ieders verhaal. En wie weet pikken ze later eens een voorstelling mee of participeren ze aan een project.”

**DAT MENSEN BIJ ONS
EEN KOPIE KOMEN NE-
MEN OF EEN LADDER
LENEN IS OOK NIET
ZONDER BELANG. HET
GAAT EROM DAT JE EEN
MANIER ZOEKT OM SA-
MEN TE LEVEN IN DEZE
WIJK, MET RESPECT
VOOR IEDERS VERHAAL.**

De verbindende kracht van Bij’ De Vieze Gasten blijft niet onopgemerkt bij Stad Gent. De lokale overheid zet hen graag in als partner om bepaalde problematieken aan te pakken. Pat: “Bij de verbouwing van dit gebouw werd ons gevraagd om de publiëksingang te verleggen naar de kant van het aanpalende parkje. De dynamiek bij repetities en voorstellingen zou zorgen voor een vorm van sociale controle in het park, vooral ‘s nachts komt die van pas. Met onze ervaring die we hebben opgedaan met de bouw van het inkomgebouw volgens de ‘passief-huismethode’ en mét buurtbewoners, engageren we ons in de klimaatwerkgroep van Stad Gent, die Gent tegen 2050 klimaatneutraal wil krijgen. Met Green Track trekken we dat engagement door naar de Gentse kunstensector. We hebben onze ervaring mee, we beschikken over een inzetbaar instrumentarium, maar bovenal delen we hier onze contacten met doelgroepen die voor een stadsbestuur moeilijk bereikbaar zijn. Ook op tal van andere terreinen, tewerkstelling, sociale economie, jeugdzorg, buurtwerk... spelen we onze rol binnen het sociale netwerk.

Maar je botst wel op de grenzen: we zijn geen sociaal werkers en onze aanwezigheid in de wijk mag voor een overheid geen excuus zijn voor het ontbreken van aanvullende inspanningen. Bovendien moeten we bewaken dat de artistieke focus van onze projecten niet ondergesneeuwd geraakt.”

Hiermee is een belangrijk spanningsveld blootgelegd. Pat: “Het sociaal-artistieke is een bevoorrechte werkvorm, omdat hij opereert op het kruispunt van diverse sectoren. We worden door overheden graag geclaimd om bepaalde sociale doelen te realiseren of antwoorden te vinden op hedendaagse vraagstukken rond ecologie of interculturaliteit. Tegelijkertijd wordt onze artistieke opdracht vanuit het kunstendecreet streng bewaakt en worden we met de vinger gewezen wanneer we een te sterke sociale werking uitbouwen. Zo werd een recent artistiek project met hangjongeren in het Pierkespark enkel een succes dankzij de voortdurende overredingskracht en inspanningen van de begeleiders. Je bereikt die jongeren echt niet via een affiche met daarop ‘Hangjongeren gezocht’. We lossen de onderliggende problemen van deze jongeren niet op, maar leggen ze ook niet naast ons neer. We verwijzen door naar partners uit ons netwerk en treden op als sociaal vangnet. Die inspanningen vertalen zich ook in een artistieke meerwaarde, hoewel je dit niet altijd verantwoord krijgt binnen het kunstenveld. De verwevenheid die onze werking net zo sterk maakt, botst dus weleens op het gesloten karakter van de huidige beleidskaders, en kan enkel sterk blijven wanneer alle partners overtuigd zijn van de kracht van dit én-én-verhaal en elkaar aanvullen.”

Bij’ De Vieze Gasten organiseert en presenteert de meest uiteenlopende sociaal-artistieke projecten en evenementen waarbij deelnemers, kunstenaars, vrijwilligers en begeleiders op gelijke voet samenwerken. Voor elk project worden de bewoners uit de Gentse buurt de Brugse Poort en wijde omgeving uitgenodigd om deel te nemen. Bij’ De Vieze Gasten wordt structureel ondersteund door de Vlaamse Gemeenschap binnen het Kunstendecreet.

VERNIEUWEN

Sociaal-artistische praktijken vertrekken vanuit een welbepaald mens- en maatschappijbeeld. De onderliggende waarden als inclusie, gelijkheid en solidariteit maken dat deze praktijken niet neutraal zijn. Door de manier van werken en de verhalen die worden verteld, heeft sociaal-artistisch werk een belangrijke signaalfunctie die processen van maatschappelijke innovatie op gang kan brengen.

Vernieuwing maakt inherent deel uit van kunst. De kracht van de verbeelding maakt dat we anders gaan kijken naar de werkelijkheid. De huidige postmoderne sociale en economische uitdagingen wijzen op de urgente nood aan zuurstof en nieuwe ideeën. Volgens Pinxten & De Munter (2006) is de kunstenaar in onze huidige maatschappij echter de enige die nog vragen stelt naar de kwaliteit en de zin van het leven en anderen tot denken aanzet.

“KAN THEATER DE WERELD VERANDEREN? BEH NEE, MAAR WEL MIJN WERELD, MOESTEN ZE WILLEN.”

Rancière (2007) stelt dat kunst de taak en ook de kracht heeft om het dominante denken in een samenleving zodanig open te breken dat er plaats vrijkomt voor nieuwe actoren om hun spreekrecht op te eisen: ‘Kunst is politiek door het smeden van nieuwe relatievormen tussen mensen, nieuwe gemeenschappen zelfs. Deze gemeenschappen streven niet primair naar de behartiging van hun belangen of aandacht voor het onrecht dat hen is aangedaan, maar eisen erkenning als gesprekspartner in het discours over de inrichting van de samenleving.’ Dit is precies wat sociaal-artistische praktijken doen. Doordat zij vertrekken van de artistieke talenten en verhalen van minderheidsgroepen, wordt hun stem gehoord in de samenleving. Ze scheppen ruimte voor andere stemmen en andere dan de dominante logica’s in de samenleving, en leggen structurele uitsluitingsmechanismen bloot.

De theorie van Rancière dat kunst moet ontwrichten, wordt in het sociaal-artistisch werk gecombineerd met verbinding en ontmoeting (Trienekens &

Postma, 2010). Sociaal-artistieke praktijken tornen aan het bestaande maatschappelijke kader, maar herscheppen tegelijk nieuwe vormen van samenleven en persoonlijke of gemeenschappelijke identiteit. Deze combinatie van verbreken en verbinden kan het publieke debat stimuleren rond actuele thema's, zonder dat elke voorstelling of kunstwerk een expliciete maatschappelijke

“IK PAS IN GEEN ENKEL HOKJE IN DE SAMENLEVING. IK VIND DE TUSSENRUIMTE TUSSEN DE HOKJES BELANGRIJK. IK BEN GEÏNTERESSEERD IN WAT TUSSEN DE KOTJES ZIT. DAAR BEVIND IK MEZELF OOK.”

boodschap moet uitdragen. Het sociaal-artistieke vakmanschap toont zich door subtiel – via de omweg van de verbeelding – bepaalde onderwerpen ter sprake te brengen. Deze kunstpraktijken vervullen zo een belangrijke signaalfunctie die politiek te noemen is, aangezien ze de grenzen van het pure individualisme overschrijden (Gielen & De Bruyne, 2011).

Dat het sociaal-artistiek werk ook effectief kan leiden tot maatschappelijke vernieuwing toont zich het sterkst in de cultuur- en de welzijnssector. Dit is logisch omdat het sociaal-artistiek werk zich situeert in het raakvlak tussen beide sectoren. De praktijk is in Vlaanderen ontstaan in de vroege jaren negentig, in de strijd tegen armoede en de vaststelling dat een gebrek aan cultuur – naast geld, huisvesting, sociale contacten en tewerkstelling – een belangrijke factor is die ervoor zorgt dat mensen zich arm voelen. Actieve cultuurparticipatie van kwetsbare burgers stimuleren houdt een verbreding van het welzijnsbegrip in die nog steeds niet vanzelfsprekend is, maar stilaan algemeen aanvaard wordt. Vertrekken van het artistieke potentieel van kansengroepen kan leiden tot een andere manier van kijken en omgaan met deze mensen.

Sociaal-artistieke praktijken realiseren met hun focus op kansengroepen uiteraard ook een verbreding van de kunsten door het aantrekken van nieuwe publieken en door hun functie als broedplaats voor nieuw artistiek talent. Het gaat echter om meer dan toeleiding naar de reguliere kunsten. Cleveringa (2012) verwijst hier naar het onderscheid van cultuurfilosoof Francois Matarasso tussen democratisering van cultuur versus culturele democratie. Het eerste vertrekt van het idee dat er één culturele canon is die zich moet openstellen voor alle burgers. Het tweede vertrekt van de stijl, gewoontes en behoeftes van de burgers zelf. Elke groep mensen in de samenleving krijgt de kans om zich te presenteren in het

culturele leven van de samenleving, waardoor steeds nieuwe cultuurvormen kunnen ontstaan en naast elkaar kunnen bestaan.

De vernieuwende kracht van sociaal-artistieke praktijken maakt dat overheden deze inzetten om oplossingen aan te reiken voor bepaalde maatschappelijke problematieken, waar klassieke werkvormen niet toereikend blijken. Deze instrumentalisering treedt recent op in processen van stadsontwikkeling en de zoektocht naar nieuwe samenlevingsvormen in dichtbevolkte, multiculturele en gedeïndustrialiseerde wijken. Sociaal-artistieke praktijken worden daar vooral gesubsidieerd in de vorm van vrolijke en tijdelijke evenementen, zoals een parade, een picknick op straat of een kunstwerk in de publieke ruimte, die de bewoners een instant blij gevoel moeten geven. De Bruyne (2011) wijst op de manier waarop de protesten van arbeiders- en boerenbewegingen tegen de ongelijkheid van het kapitalisme in de negentiende eeuw werden geïntegreerd in het systeem, door hen massaal te laten participeren aan de welvaart. Eenzelfde conformisme ontstaat waar kunst en cultuur worden ingezet als zoethouder voor minderheidsgroepen in de samenleving zonder de achterliggende maatschappelijke signalen echt serieus te nemen en fundamentele vernieuwing mogelijk te maken.

“JE LEERT DINGEN ONTDEKKEN DIE NIET NORMAAL ZIJN. DAT IS EEN APARTE ERVARING. NIET ELKE MENS IS HETZELFDE. JE MOET IEDEREEN AANVAARDEN, OOK AL LOOPT DIE ANDERS. IK TOON MIJ ZOALS IK BEN. IK AANVAARD MIJN HANDICAP. ZO BEN IK. ZO MOET JE NAAR MIJ KIJKEN. IK BEN EEN BEETJE AVERECHTS. AANVAARD MIJ ZOALS IK BEN, EN DAN ZAL JE MET MIJ VEEL PLEZIER HEBBEN. IK DURF ME ZO TE TONEN.”

***Noot:** De vermelde citaten komen uit gesprekken met deelnemers tijdens het ENTER-festival 2012 in Gent en uit een bevraging via het Netwerk tegen Armoede.*

All that matters is work

Wit.h

Work, een van de songs die Lou Reed en John Cale opdroegen aan Andy Warhol, omvat zowat het levensmotto van Luc Vandierendonck, coördinator van Wit.h vzw in Kortrijk. De werkplek die Wit.h momenteel bewoont, ademt een sfeer uit van constant in beweging zijn en elkaar voortdurend uitdagen om te werken. Dit arbeidsethos levert al tien jaar artistiek kwalitatieve en unieke creaties op van kunstenaars met en zonder verstandelijke beperking.

Wit.h werkt actief samen met voorzieningen voor mensen met een verstandelijke beperking. Deze voorzieningen verwijzen mensen met artistiek talent en goesting door naar Wit.h, en omgekeerd ondersteunt Wit.h de atelierwerking van voorzieningen, zowel in Vlaanderen als in Wallonië en zelfs in het buitenland. Het zijn twee verschillende werelden die weleens durven botsen. Luc Vandierendonck: “De werksfeer in onze organisatie is totaal anders dan die in de meeste voorzieningen. Artiesten komen en gaan, zetten op en breken weer af, veranderen van gedacht en botsen nogal eens luid. In een voorziening is dit net het tegenovergestelde: alle structuren zijn erop voorzien om de dagelijkse gang van zaken zo vlot en stil mogelijk te laten verlopen.”

Het constant in beweging zijn, wil niet zeggen dat het altijd snel moet gaan. Luc: “Als mensen hier toekomen, luisteren we naar wat hen bezighoudt. We maken daar ontzettend veel tijd voor vrij. Het geeft niet als ze me steeds hetzelfde verhaal vertellen of hameren op hun obsessies. De dingen die ze meestal moeten onderdrukken, mogen ze hier beleven. Wij nemen de neiging om mensen bewust te begeleiden weg. Je kan zeggen dat dat een methodiek is, maar het is veel meer een houding van evenwaardig met elkaar omgaan en een manier van loslaten. Mensen zijn veel complexer dan hun waarneembaar gedrag. Daarom streven we naar een subjectieve benadering die zich niet boven hun hoofd afspeelt, maar waarin de persoon met een verstandelijke beperking een dynamisch spel

kan spelen met onze cultuur en onze maatschappij. Wit.h is een sociaal, politiek en cultureel fenomeen, geen (ortho)pedagogische of therapeutische werking.”

Natuurlijk zorgt de organisatie er wel voor dat deelnemers op artistiek en persoonlijk vlak niet verstikken in hun obsessies. Luc: “Het is belangrijk om hun

ARTIESTEN KOMEN EN GAAN, ZETTEN OP EN BREKEN WEER AF, VERANDEREN VAN GEDACHT EN BOTSSEN NOGAL EENS LUID. IN EEN VOORZIENING IS DIT NET HET TEGENOVERGESTELDE: ALLE STRUCTUREN ZIJN EROP VOORZIEN OM DE DAGELIJKSE GANG VAN ZAKEN ZO VLOT EN STIL MOGELIJK TE LATEN VERLOPEN.

horizon te verruimen of hun cocon te openen, door hen bijvoorbeeld in contact te brengen met andere kunstenaars en hen samen te laten creëren en leven. Of door hen, al dan niet met ondersteuning, in contact te brengen met het publiek. De mensen uit de echte wereld waarvan ze deel uitmaken.”

Wit.h steekt niet onder stoelen of banken dat de doelstelling van voorzieningen bij voorkeur anders moet. Luc: “Ik heb nooit geloofd in het idee dat je mensen kan integreren in de samenleving door hen eerst af te sluiten in een instelling. Misschien in uitzonderlijke situaties, maar op voorwaarde dat deze omweg heel kort is. De laatste tien jaar zijn er veranderingen merkbaar in de welzijnssector onder de noemer ‘inclusie’. Sommige voorzieningen zijn zich meer bewust geworden van hun maatschappelijke en politieke positie, en gaan zich meer organiseren in samenwerking met de omgeving en het netwerk van de persoon met een verstandelijke beperking. De samenleving heeft de laatste decennia, vooral financieel, veel kansen gegeven aan deze sector, wat we enkel kunnen toejuichen, maar echter niet om verstopperij te spelen. De voorzieningen moeten meer durven tonen dat hun ‘gasten’ de samenleving ongelooflijk veel te bieden hebben.”

Maar dat proces verloopt volgens Wit.h te traag. Luc: “We maken het nog regelmatig mee dat gasten niet aanwezig zijn op hun eigen tentoonstelling, omdat het voor de voorziening onmogelijk is om hen op zondag naar hier te laten komen. Wij worden daar knetter van. Die neiging om alles te structureren maakt ook dat artistieke creëren binnen een voorziening zo goed als onmogelijk. Dat zie je trouwens ook in analoge sectoren. Een ex-directeur van het Deeltijds Kunstonderwijs verwoordde dit hier onlangs op een tentoonstelling als volgt:

‘Ik zie dat jullie ‘s nachts konden doorwerken en dat de verf werkelijk overal zat. Dat is bij ons onmogelijk geworden. Na het belsignaal spurt iedereen weg.’ Wat we meer nodig hebben, is avontuur. Er moet met meer uitdagingen en veel meer verbeelding aan de kar worden getrokken en gestoten om echt tot inclusie te komen. Ook binnen het professionele circuit van de beeldende kunsten, trouwens.”

Kunstenaar worden is een keuze. Daarom kiest Wit.h er bewust voor om niet in de voorzieningen zelf te werken. Luc: “Om artistiek te creëren, moet je goesting hebben om de uitdaging aan te gaan. Het hoeft niet gemakkelijk te zijn. We willen dat de mensen die bij ons komen werken een keuze durven maken. Opgelet, het gaat niet over kiezen tussen choco of confituur op de boterham, hé, maar om kiezen tussen veiligheid of avontuur. Kiezen tussen beperking of uitdaging. En deze keuze heeft inhoudelijke consequenties, maar ook tal van praktische bezwaren, zoals vervoersproblemen, andere tijdsstructuren, nieuwe gezichten leren kennen enzovoort. Dat kan even pijn doen en enorm veel energie vragen van die mensen, maar het is wel een heel zinvolle, boeiende keuze. Het is heel dikwijls die uitdaging die een groot verschil maakt in het resultaat. En daarmee komen we weer uit bij Andy Warhol: *‘It’s just work, all that’s important is work.’*”

Wit.h is een sociaal-artistieke werkplek in Kortrijk die personen met een verstandelijke beperking die zich artistiek willen ontplooiën sterk uitdaagt. De organisatie werkt aan creatie, presentatie en kritische reflectie, en ondersteunt waar nodig. Wit.h wordt structureel ondersteund door de Vlaamse Gemeenschap binnen het Kunstendecreet.

Diversiteit op het podium

kunstZ

kunstZ is een van de jonge honden in het sociaal-artistieke landschap. De organisatie werd in 2009 opgericht onder de vleugels van Kopspel, een decoratelier met jongeren van andere origine dat opdrachten uitvoert voor de culturele sector in Vlaanderen. Eline Van Hoye, huidig coördinator van kunstZ, kreeg de taak om een van de hetere hangijzers in de theaterwereld aan te pakken, namelijk: hoe krijg je meer diversiteit op (en rond) het podium?

Het begon allemaal met *Genesis*, een theaterproject van vzw Kopspel met anderstalige nieuwkomers onder de artistieke leiding van Greet Vissers. Deze voorstelling was een eyeopener, die toonde dat het wel degelijk mogelijk was om een artistiek hoogstaande voorstelling te maken met mensen die een andere taal spreken. Tegelijkertijd leefde bij een aantal Antwerpse theatergezelschappen de grote vraag naar meer diversiteit. In plaats van elk een aparte diversiteitmedewerker aan te stellen, wat voor de kleinere gezelschappen simpelweg niet haalbaar is, werd een gezamenlijk diversiteitbeleid uitgewerkt met kunstZ als motor.

Op zich is het simpel: kunstZ zorgt voor de toeleiding en vorming van mensen met een diverse etnisch-culturele achtergrond, en de gezelschappen engageren zich om, waar mogelijk, werkervaring aan te bieden binnen hun organisatie. Eline Van Hoye: “Mensen met een professionele ambitie om in de theatersector aan de slag te gaan, kunnen zich bij ons inschrijven in de tewerkstellingspool. Om mensen aan te trekken werken we met een ruim netwerk van organisaties in de inburgeringssector en het verenigingsleven. Ook mond-aan-mondreclame en Facebook zijn belangrijke toeleidingskanalen. Zowel mensen met een artistiek profiel als zij met een niet-artistiek profiel (techniek/productie/*stagehands*) kunnen zich inschrijven. Wanneer theatergezelschappen een bepaald profiel zoeken, spreek ik enkele mensen uit de tewerkstellingspool aan, en organiseer ik samen met het gezelschap een auditie. Het klinkt misschien simpel, maar in de praktijk

vraagt het enorm veel maatwerk en persoonlijke ondersteuning. We hopen hiervoor snel een extra trajectbegeleider te kunnen aannemen.”

De ervaring van de zeventig mensen die momenteel in de tewerkstellingspool zijn ingeschreven, is heel uiteenlopend. Ongeveer de helft heeft een diploma dat in de

TE VAAK BLIJKT DIVERSITEIT ENKEL MOGELIJK BIJ KLEINERE ZIJPROJECTEN, DIE GEEN VERVOLG KRIJGEN. ER IS LEF VOOR NODIG OM OOK IN DE KERN VAN HET THEATER TE INTERCULTURALISEREN. DAT IS VOORLOPIG NOG PIONIERSWERK.

meeste gevallen niet gelijkgesteld is met het Belgische equivalent. Eline: “Om het niveau van deelnemers juist te kunnen inschatten hebben we een theaterwerkplaats. Binnen de theaterwerkplaats (onder leiding van Greet Vissers) maken we de deelnemers ‘zichtbaar’, en reiken we het reguliere circuit alternatieven aan om met anderstaligen te werken. We maken elk jaar eigen voorstellingen, maar bieden ook ruimte om mensen zelf artistieke trajecten te laten uitwerken. Zo loopt er op dit moment een schrijftraject, werkt iemand een monoloog uit en draait iemand zijn eigen reportage. Elke

persoon wordt opgevolgd door een persoonlijke coach, en twee van hen zullen een *work in progress* tonen op het Mestizo Arts Festival.”

Naast de tewerkstellingspool en de theaterwerkplaats is recent ook de academie opgestart, een deeltijdse theateropleiding gericht op mensen van diverse origine. Eline: “De drempels voor nieuwkomers om deel te nemen aan het DKO of aan toelatingsexamens van conservatoria zijn legio. Er bleek een grote nood aan een opleiding die is aangepast aan de noden van anderstaligen. De lessen worden gegeven door professionelen uit de theaterwereld. Je hebt echt mensen nodig die ervaring hebben in het werken met gemengde groepen, want er zijn zowel anderstalige nieuwkomers die amper Nederlands spreken als mensen van diverse origine die in België geboren zijn. Maar vanaf dit jaar werken we ook met gastdocenten uit het reguliere circuit die voor de eerste keer met anderstaligen werken. Het is voor ons belangrijk om zo veel mogelijk mensen met elkaar in contact te brengen en hun netwerken te verbreden.

In het begin van het werkjaar wordt er meestal zonder taal gewerkt en vertrekken we vanuit situaties die voor iedereen herkenbaar zijn. We werken nauw samen met het Huis van het Nederlands en onderzoeken methodieken om het

Nederlands individueel nog meer te laten groeien. Ook de stemcoach is hier sterk mee bezig.”

De intermediaire benadering en het ruime netwerk van kunstZ werpen duidelijk hun vruchten af. Na twee jaar intensief werken komt er stilaan meer diversiteit in de Antwerpse theaterscene. Eline: “Sommige gezelschappen hebben meer lef dan andere en durven er vaker voor te kiezen om met mensen van kunstZ te werken. Anderen zijn terughoudender, maar werken dan vaker op technisch gebied met mensen van kunstZ. Naast onze vaste partners is er ook een toenemende vraag van andere gezelschappen en culturele organisaties. Eigenlijk nemen we een beetje het excuus weg om niets te doen. Degenen die al meer diversiteit wilden, trekken nu zonder aarzelen die kaart. Toch is er nog veel koudwaterrees in de sector. De schrik voor kwaliteitsverlies is groot, maar tot nu toe hebben heel wat projecten deze angst als onterecht bewezen. Te vaak blijkt diversiteit enkel mogelijk bij kleinere zijprojecten, die geen vervolg krijgen. Er is lef voor nodig om ook in de kern van het theater te interculturaliseren. Dat is voorlopig nog pionierswerk.”

kunstZ is een sociaal-artistische organisatie, ontstaan binnen de vzw Kopspel. kunstZ is opgericht om de zichtbaarheid en tewerkstelling van nieuwkomers en mensen van allochtone origine in de theatersector te vergroten. kunstZ wordt ondersteund door twaalf professionele theatergezelschappen: Bad Van Marie, Theater Froe Froe, Compagnie KAiET!, Laika, luxemburg, DE MAAN, MartHa!tentatief, Rataplan, de Roovers, Villanella, muziektheater Transparant en het Toneelhuis. kunstZ wordt vanaf januari 2013 structureel ondersteund door de Vlaamse Gemeenschap binnen het Kunstendecreet.

07 09 2011

Propositions pour un monument

Globe Aroma

In 2009 startte Globe Aroma met het overkoepelende project KARAVAN. Het voert een onderzoek naar de verschillende groepen nieuwkomers die Brussel rijk is, en verbindt deze met elkaar via sociaal-artistieke projecten. Elk deelproject van KARAVAN, zoals *De Tafel Keuken* in 2008 en *Home and Away* in 2010, neemt deelnemers van de vorige projecten mee binnen een nieuwe context en gemeenschap. Op die manier wordt een diverse mix van deelnemers gecreëerd die per project complexer wordt en de lokaliteit overstijgt.

Propositions pour un monument (platform n.02) in 2011 was het derde KARAVAN-project en ging door op een plein zonder naam in Sint-Gillis. Doel was om verschillende bewoners en gebruikers van het plein te mobiliseren voor de bouw van een tijdelijke sokkel. De broers Frank en Roel Kerkhofs, architect en beeldend kunstenaar, namen de uitdaging van Globe Aroma aan om het project artistiek in goede banen te leiden. Roel Kerkhofs: “Het project verwijst naar de traditie van het monument dat, gedragen door een sokkel, als symbool van autoriteit en nationale identiteit wordt gebruikt ter verfraaiing van de publieke ruimte. Het initiatief voor de oprichting van een monument komt meestal van gezagsdragers, overheden of economische machten. Het monument heeft traditioneel als doel een gemeenschappelijke geschiedenis over te brengen met het oog op de vorming van een nationale identiteit. In het beste geval moet het tot participatie van de gemeenschap leiden. Wij wilden dit gegeven omdraaien en participatie tot de sokkel en de inhoud ervan laten leiden.”

Het project is gebaseerd op het principe van de *minga*, een oude Ecuadoraanse traditie waarbij dorpelingen samenkomen om bepaalde noodzakelijke werken voor de gemeenschap uit te voeren. Roel: “We wilden deze traditie nieuw leven inblazen in Sint-Gillis, met de Ecuadoraanse gemeenschap als trekker. Belangrijk voor het ontwerp van de sokkel was een constructieprincipe waaraan zowel handige als minder handige mensen met verschillende culturele achtergronden konden deelnemen. We kozen voor bamboe omdat het licht, sterk en makkelijk

hanteerbaar is. Het zou de constructie licht en fragiel maken, in tegenstelling tot monumenten gemaakt uit brons of steen.”

HET BASISIDEE WAS HIER OM GEWOON TE BEGINNEN WERKEN EN AAN DE HAND VAN DIT WERKEN HET PROJECT OP TE STARTEN. HET LEEK ONS ONMOGELIJK OM PARTICIPATIE OP VOORHAND TE PLANNEN.

Voordat het project effectief van start ging, werden enkele voorbereidende bijeenkomsten georganiseerd, met de bedoeling een hechte voortrekkersgroep te vormen en een efficiënte werkmethode uit te proberen. Die groep ging vervolgens dagelijks aan de slag op het plein zonder naam om honderden modulaire bamboe-elementen te maken voor het bouwwerk. Roel: “Het basisidee was hier om gewoon te beginnen werken en aan de hand van dit werken het project op te starten. Het leek ons onmogelijk om participatie op voorhand te plannen. De eerste keer dat we hier toekwamen, voelde je een zekere weerstand. Over het algemeen waren de reacties van de mensen dat dit pleintje te onbeduidend was. Ze begrepen niet goed hoe een mens geïnteresseerd kon zijn om hier iets te willen doen. Terwijl voor ons dit plein juist ideaal was omwille van zijn verscheidenheid aan culturen en sociale klassen, zeer eigen aan de gemeente Sint-Gillis. Maar door het feit dat we hier elke dag aanwezig waren en maar bleven bouwen, of het nu regende of niet, is het de mensen toch beginnen intrigeren.”

De ongewone bezigheid van het bamboeknopen had een grote aantrekkingskracht en zorgde voor een steeds grotere betrokkenheid van de buurt. Dankzij een simpele handleiding kreeg iedereen de kans om in recordtijd een gediplomeerd bamboeknoper te worden. Met een paar stokjes werden bouwstenen gemaakt die al snel uitgroeiden tot een pleinvullend vakwerk. In het midden van het plein stonden tafels waarop de bamboestructuren werden gemaakt en waaraan werd gegeten. Roel: “Elke dag werkten we aan een ongedefinieerde constructie, samen met een divers aantal mensen uit de buurt. Ik hou ervan om te werken in een realiteit die bestaat uit zeer verschillende visies van zeer verschillende mensen en waarrond een zekere spanning en mysterie hangt. Het feit dat we bleven vasthouden aan de titel *Propositions pour un monument*, hoewel we hier absoluut geen standbeeld aan het plaatsen waren, zorgde bij de mensen voor veel verwarring. We hebben evenmin gevraagd om nu eens creatief te zijn met

bamboe. Op die manier zouden we iedereen in exact dezelfde rol dwingen, die van de kunstenaar. Dat was nu juist niet de bedoeling.”

Het monument manifesteerde zich op vijf momenten die de toepasselijke naam *Moment Monument* kregen. Op deze momenten werd de verborgen dagelijkse omgang van de gebruikers met de plek en de constructie feestelijk ingehuldigd met de nodige ceremoniële gebruiken. Al deze momenten werden vastgelegd, geregistreerd, neergeschreven en verzameld in, op en rond de sokkel. Zo werd de sokkel in alle mogelijke richtingen drager van inhoud. Roel: “Een monument kan onmogelijk een eeuwige verbinding zijn tussen de verschillende culturen in Brussel. Dergelijke monumenten leggen beslag op de publieke ruimte en belemmeren de mogelijkheid voor iets anders. Voor onze monumentale zoektocht was dat geen optie. Wij geloofden veel meer in het tijdelijke moment, in het creëren van een mogelijke betekenis. De vorm van de sokkel, die bij aanvang onbepaald was, bepaalde uiteindelijk de omgang ermee: buurtbewoners moesten de sokkel doorkruisen op weg naar de kruidenier aan de overkant, kinderen speelden korfbal tussen de bamboestokken, de toevallige passant werd door gangen onder de constructie geloodst... De activiteit van het samen bouwen en zoeken naar een gezamenlijkheid die de nationale identiteit overstijgt, is het monument geworden. Het werd een constructie die stilaan geaccepteerd werd door haar omgeving. Na het project hadden de mensen echt spijt dat ze ging verdwijnen, en dat is een goed teken.

Globe Aroma is een Brusselse organisatie die de artistieke en sociale slagaders van de stad perfect aanvoelt en met elkaar verbindt. Globe Aroma betreft verschillende bevolkingsgroepen uit de stad, in het bijzonder personen die zich onlangs in België hebben gevestigd. Dat kunnen asielzoekers en vluchtelingen (nieuwkomers) zijn, maar evengoed inwijkelingen die al langer dan een jaar in België wonen (oudkomers). Hun ervaringen staan centraal in de artistieke projecten die op deze wijze vorm geven aan culturele referentiepatronen, -betekenissen en -producties. Globe Aroma wordt tot december 2012 structureel ondersteund door de Vlaamse Gemeenschap binnen het Kunstendecreet.

Een plek tot aan de sterren

rocsa

Aan de Voorhavenkaai in de Gentse wijk Muide-Meulestede-Afrikalaan ligt Loods 21. Op dit braakliggend terrein is de aanleg van een groot evenemententerrein voorzien. De precieze aanvangsdatum is nog onzeker. In afwachting van de nieuwe bestemming voorziet rocsa vzw op deze plek een tijdelijke invulling. Samen met buurtbewoners wordt via diverse sociaal-artistieke projecten een voorlopig landschap gecreëerd, op zoek naar de relatie(s) tussen bewoner(s) en omgeving.

Loods 21 is een maanlandschap waar de wind vrij spel heeft. ‘*Welcome to Mars*’, zo staat er ergens op de site te lezen. Hier bouwde de Gentse designer Bart Baccarne samen met buurtbewoners een graansilo om tot een maanraket. Daarnaast staat een imposante houten piramide, ontworpen door de Parijse kunstenaar Nicolas Milhé en gebouwd met de hulp van enkele buurtbewoners. Ernst Maréchal, coördinator van rocsa vzw, geeft toe dat de plek iets magisch en spiritueels heeft: “Loods 21 is een utopisch vergezicht in afwachting van een nieuwe bestemming. Naast een signaal naar het beleid van onderuit proberen we een plek te creëren waar je nog echt kan rondhangen, plonzen en zweven. Onlangs zijn we in de piramide gestart met sterrenkijkavonden, in samenwerking met de Gentse Volkssterrenwacht Armand Pien. En op 21 december 2012, de winterzonnewende, vieren we samen met buurtbewoners het begin van iets nieuws. We brengen dan in en rond de piramide kleine performances en zullen een menhir in brood bakken tot de zon opkomt.”

De invulling van Loods 21 is er gekomen naar aanleiding van een bevraging bij bewoners en de daaruit voortkomende flagrante behoefte aan een creatieve ontmoetingsplaats. Ernst: “Wij geven deze plek samen met de buurtbewoners vorm en inhoud. Het is hier zoveel meer dan een ontmoetingsplaats. Het is de potgrond voor onze artistieke projecten. En het is tegelijkertijd een microkosmos waar interculturele actie mogelijk is. Die interculturele vernieuwing voelt

misschien nu nog aan als een illusie, maar we creëren wel de voorwaarden om die illusie vast te houden en wie weet zelfs mogelijk te maken.”

Dit streven naar artistieke creatie met respect voor diversiteit vertaalt zich mooi in het symbool van de piramide op Loods 21, die de toepasselijke naam *Piramuide* kreeg. Ernst: “De universele structuur van de piramide vind je in de

**IN HET VOORTDU-
RENDE INTEGREREN
VAN HET TIJDELIJKE EN
HET UNIVERSELE, VAN
VERBINDING EN ONT-
WRICHTING, LIGT ONZE
KRACHT OM TE VER-
NIEUWEN.**

geschiedenis zowel terug in Noord- en Zuid-Amerika als in het Oosten. Die synchroniciteit in bouwwerken is heel opvallend en intrigerend. Vanuit deze plek, deze lokaliteit, proberen we iets heel universeels te doen. Er is niets zo universeel als de maan en de sterren, en de manier waarop wij daar als mens naar kijken om onszelf een plaats te geven in het oneindige universum. We zijn dit gezamenlijke vergezicht vandaag uit het oog verloren. Zeker hier in het Westen. Het symbool van de piramide is een knipooog naar de nietigheid van de

mens. Het zet aan tot nadenken over de relatie tussen mens en omgeving. We flirten met het verleden, maar evengoed met sciencefiction. Wat ligt er in ons vergezicht?”

Met het project *Assurance Ambiance*, dat net als Loods 21 tijdelijke invullingen creëert op braakliggende terreinen, wil rocsa het gesloten karakter van veel wijkprojecten doorbreken. Ernst: “De stad is eigenlijk niet meer dan een netwerk van wijken die met elkaar in relatie staan als communicerende vaten. Een te sterke focus op één bepaalde wijk kan nefaste gevolgen hebben voor de identiteitsontwikkeling van die wijk, omdat ze zich daardoor afsluit van de bredere pluralistische hedendaagse stedelijkheid. Wij willen vanuit onze nabijheid en relatie met de buurt een dynamiek opbouwen die we kunnen meenemen naar aanpalende wijken. Nu al nemen we mensen uit andere wijken mee naar de Muide. Tijdens de opening van de *Piramuide* organiseerden we hier bijvoorbeeld een textielatelier met onze vrouwen uit de wijk Rabot. De grote uitdaging is nu om in een sociaal-artistieke uitwisseling te stappen met deze vrouwen en met textiel een artistieke bijdrage te leveren aan het esthetische landschap van loods 21. Zo krijgt het landschap stilaan vorm en creëer je betrokkenheid, ook bij bewoners van andere wijken. Op een bepaald moment zullen we de piramide

afbreken en weer opbouwen in een ander deel van de wijk of in een aanpalende wijk. We hopen dat we deze mensen dan kunnen meenemen en dat ze zich ook vijfhonderd meter verder nog identificeren met het project. Op die manier creëren we een netwerk van deelnemende bewoners dat op zoek gaat naar een nieuwe interculturele en pluralistische praktijk die het lokale verbindt met het universele. In het voortdurende integreren van het tijdelijke en het universele, van verbinding en ontwrichting, ligt onze kracht om te vernieuwen.”

rocsa vzw was de afgelopen jaren vooral actief in de Gentse buurt Rabot-Blaisantvest. Op De Site, een groot braakliggend terrein van 10.000m² in het drukst bevolkte gebied van Gent, creëerde rocsa een creatieve ontmoetingsplaats voor en door de buurt. De Site was een tijdelijke vrijhaven, een labo voor cultuuroverschrijdende communicatie en creatie, een alternatieve speelplaats voor grote en kleine kinderen. rocsa liet er kunstenaars resideren, maakte volkstuintjes met de buurtbewoners, organiseerde cursussen... In het Rabot ging in 2008 ook het textielatelier 'Made by Oya' van start. Later breidde de werking ook uit naar enkele leegstaande terreinen in de buurt Muide-Meulestede onder de noemer 'Assurance Ambiance'. rocsa wordt vanaf januari 2013 structureel ondersteund door de Vlaamse Gemeenschap binnen het Kunstendecreet.

Bronnenlijst

- Biesta, G. (2006). *Beyond Learning. Democratic education of a human future*. Boulder: Paradigm.
- Boal, A. (1979). *Theatre of the Oppressed*. London: Pluto Press.
- Bogaerts, B. (2011). *Broodnodig. Interculturaliseren in kunst- en cultuurhuizen*. Brussel: Dēmos vzw.
- Borrupt, T. (2003). *Dialectic of Community Arts Practice and Globalization, or Is This Parade Going the Wrong Way?* CAN/API Publication, June 2003.
- Bourriaud, N. (1998). *L'esthétique relationnelle*. Dijon: Les presses du réel.
- Brecht, B. (1978). *Über experimentelles Theater*. In: *Die Stücke von Bertolt Brecht in einem Band*. Frankfurt am Main: 1978.
- Bultynck, M. (red.) (2009). *360° Participatie*. Brussel: Dēmos vzw.
- Cleveringa, S. (2012). *Cultuur nieuwe stijl. Praktijkboek community arts en nieuwe cultuurfuncties*. Amsterdam: Pck Publishing.
- Corijn, E., Lemmens, S., et al (red) (2007). *Het sociale van cultuur. Lokaal cultuurbeleid en gemeenschapsvorming*. Brussel: Poot Printers.
- De bisschop, A. (2009). *Community Arts als Discursieve Constructie*. Gent: Universiteit Gent.
- De bisschop, A., De Schrijver, V., Stoffen, M. & Van den Bergh, A. (2012). *Beleidsverklaring vanuit het sociaal-artistieke werkveld*. Ongepubliceerd: Dēmos vzw.
- De Bruyne, P. & Gielen, P. (red) (2011). *Community Art. The politics of Trespassing*. Amsterdam: Valiz.
- Elias, W. (2010). *Tegencultuur als gemene deler*. In: *Kaas met Gaten. Momenten met focus op actieve cultuurparticipatie van kinderen en jongeren*. Brussel: Dēmos vzw.
- Hall, S. (1997). *Representation: Cultural Representation and Signifying Practices*. London: Sage, The Open University.
- Hillaert, W., Vandecaveye G. & Van Raemdonck, B. (red). (2012). *De stad. Eén podium. 20 jaar sociaal-artistiek werk in Gent*. Dienst Cultuurparticipatie, Stad Gent.
- Freire, P. (1980). *Pedagogiek van de onderdrukten*. Baarn: In den Toren, Anthos-boeken.

- Kerremans, J. (red.) (2009). *S(O)AP. Spanningsvelden in de sociaal-artistieke praktijk*. Brussel: Dēmos vzw.
- Kerremans, J. (2011). *Informeel leren in sociaal-artistieke projecten*. In: *Cultuur + Educatie* vol: 30. Cultuurnetwerk Nederland, Utrecht: 2011.
- Laermans, R. (2002). *Het cultureel regiem. Cultuur en beleid in Vlaanderen*. Tielt: Lannoo.
- Matarasso, F. (1997). *Use or Ornament. The Social Impact of participation in the art*. Londen: Comedia.
- Oosterling, H. (2009). *Woorden als daden. Rotterdam Vakmanstad/ Skillcity 2007-2009*. Heiningen: JapSam Books.
- Pinxten, R. & De Munter, K. (2006). *De culturele eeuw*. Antwerpen: Houtekiet.
- Putnam, R. (2000). *Bowling alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon and Schuster.
- Rancière, J. (2007). *Het esthetische denken*. Amsterdam: Valiz.
- Schuring, J. (2006). *Community Art is an international hype*. In: *Monthly Newsletter of the Power of Culture*. Amsterdam: 2006.
- Trienekens, S. (2006). *Kunst en sociaal engagement. Een analyse van de relatie tussen kunst, de wijk en de gemeenschap*. In: *Cultuur en Educatie* vol: 17. Cultuurnetwerk Nederland, Utrecht: 2006.
- Trienekens, S. & Postma, D.W. (2010). *Verbinden door te ontwrichten*. In: *Boekman* vol: 82. Calff & Meischke, Amsterdam: 2010.
- Vandenabeele, J. & Wildemeersch, D. (2010). *Sociaal leren als democratische praktijk*. In: *Develop* vol: 4, issue 6. Performa Uitgeverij, Den Haag: 2010: 8-14.
- Van der Schoot, A. (2008). *Kunst als morele vrijplaats. Moet in de kunst wat elders niet mag?* Arnhem: ArtEZ Press.
- Van der Vloedt, C. (2010). *Enter. Sociaal-artistieke piraterij Brugge*. Brussel: Dēmos vzw.

Websites rond sociaal-artistiek werk

www.demos.be/sociaal-artistiek

Dēmos fungeert als steunpunt en onderzoekscentrum voor de sociaal-artistische praktijk in Vlaanderen. We sporen sociaal-artistische processen op in de meest brede zin. Je kan bij Dēmos ook terecht voor praktijkondersteuning.

www.enterfestival.be

Enter is een sociaal-artistiek festival dat nomadisch van stad naar stad trekt. In 2012 ging het festival door in Gent. Het initiatief ging uit van Victoria Deluxe, Bij' De Vieze Gasten, Platform-K, Stad Gent - Dienst Cultuurparticipatie en Demos, met steun van de Vlaamse Gemeenschap en de Stad Gent.

www.cal-xl.nl

Community Arts Lab XL (CAL-XL) is een landelijk laboratorium voor kunst en samenleving. Het is een samenwerkingsverband van landelijke organisaties en een groot aantal koplopers in het veld met als gezamenlijk doel: werken aan een optimaal productieklimaat voor community arts of, met andere woorden, sociaal-artistiek werk.

www.specialarts.nl

Special Arts richt zich op kunst en handicap. De stichting bevordert dat alle mensen met een handicap aan kunst kunnen doen en dat ze hun talenten daarvoor kunnen ontwikkelen.

www.kunstinclusief.nl

Het project Kunst Inclusief onderzocht tussen 2008 - 2010 de mogelijkheden tot kunst- en cultuurparticipatie voor mensen met een beperking.

www.projectloketcultuur.nl

Het Projectloket community arts is een in Nederland unieke verzameling van community arts initiatieven. Studenten, onderzoekers, medewerkers bij lectoraten en andere geïnteresseerden vinden in de databank een schat aan informatie en aanknopingspunten. Kunstenaars kunnen met elkaar in contact komen om bijvoorbeeld ervaringen uit wisselen of samen te werken.

Subsidiemogelijkheden

www.kunstenenergoed.be

Het Kunstendecreet biedt een open en uniforme subsidieregeling voor alle kunstvormen, waaronder sociaal-artistieke praktijken. Organisaties kunnen kiezen voor een projectmatige subsidiëring of een subsidie voor het geheel van hun werking in de vorm van twee- of vierjarige financieringsbudgetten.

www.locusnet.be

Een duidelijke vorm van subsidiëring vinden we terug in het decreet lokaal cultuurbeleid. Sinds 1 januari 2008 biedt het facultatieve luik van het decreet aan gemeenten de mogelijkheid om via de '1 euro per inwoner'-subsidie gemeenschapsvormende projecten te ondersteunen en te stimuleren. Bepaalde steden en gemeenten sluiten daarnaast ook convenanten af met sociaal-artistieke werkingen, vanuit het Stedenfonds. Daarnaast nemen bepaalde cultuur-en gemeenschapscentra het initiatief om sociaal-artistiek werk te ondersteunen en te spreiden, of om zelf projecten op te zetten.

www.sociaalcultureel.be/volwassenen/partprojkans.aspx

Om een diverse, duurzame en actieve participatie van kansengroepen aan cultuur, jeugdwerk en sport te bevorderen, subsidieert de Vlaamse overheid jaarlijks projecten die erin slagen die groepen via een vernieuwend concept toe te leiden naar culturele, jeugdwerk- of sportieve activiteiten. Ook initiatieven die uitgaan van die kansengroepen komen hiervoor in aanmerking.

Sociaal-artistische praktijken in Vlaanderen

Naast de organisaties die in deze praktijkgids aan bod kwamen, bestaan er nog heel wat andere sociaal-artistische organisaties en projecten in Vlaanderen, al dan niet erkend binnen het Kunstendecreet. Deze worden hieronder alfabetisch opgesomd.

Ambrosia's Tafel

Ambrosia's Tafel is een vzw die (sociaal)-artistieke creatie wil bevorderen in een multimediale samenleving. De organisatie vertrekt vanuit een artistieke basis en een collectief erfgoed om creaties te maken die nieuwe vormen van dialoog mogelijk maken.

Contact: Blaisantvest 70, 9000 Gent | 09 329 38 89 | ann@ambrosiastafel.be | www.ambrosiastafel.be

ARTISIT

ARTISIT is een creatiecentrum voor actuele kunst, gehuisvest in het FLACC te Genk. ARTISIT richt zich naar de 'psychotische zijswijze' als bron van inspiratie en wil de stereotype beeldvorming omtrent de kunst van psychotische personen doorbreken.

Contact: Casino Modern, André Dumontlaan 2, 3600 Genk | 04945 398479 | artisit@artisit.be | www.artisit.be

Bij'De Vieze Gasten

Zie praktijkverhaal p.67

Contact: Haspelstraat 31, 9000 Gent | 09 237 04 07 | dvg@deviezegasten.org | www.deviezegasten.org

Bleeding Bulls

Theatercollectief Bleeding Bulls profileert zich als een Antwerps reguliere theaterwerking met sociaal getinte kleur. Bij aanvang van alle sociaal-artistische en cultureel vernieuwende BB-projecten, proberen ze zich telkens te verdiepen in (bij voorkeur actuele) problematiek die voldoende boeiende stof kan bevatten om getheatraliseerd te worden. Hun voorstellingen gaan steevast over de onder-

buik van de maatschappij, waarin de mens als eenzaam individu tegenover een platwalsende samenleving wordt geschetst.

Contact: Oudevaartplaats 4 bus 10, 2000 Antwerpen | 0484 159 197 | info@bleedingbulls.be | www.bleedingbulls.be

Cie Tartaren

Zie praktijkverhaal p.35

Contact: Ridderstraat 147, 3000 Leuven | 016 238 019 | info@tartaren.be | www.tartaren.be

De Figuranten

Bij De Figuranten uit Menen worden deelnemers spelers en makers denkers. Zij bepalen de inhoud van de voorstelling. De inhoud ontstaat uit een dialoog van deelnemers met professionele kunstenaars. De spelers verbinden dat materiaal met hun eigen leefwereld. Uit die combinatie groeien authentieke en hedendaagse artistieke creaties. De Figuranten is een autonome deelwerking van sociale onderneming CAW Stimulans/Menen en wordt structureel ondersteund door de Vlaamse Gemeenschap binnen het Kunstendecreet.

Contact: Koningstraat 5/7, 8930 Menen | 0479 970 731 | hein@defiguranten.be | www.defiguranten.be

Den Teirling

Zie praktijkverhaal p.43

Contact: Maesstraat 89, 1050 Brussel | 02 514 33 01 | den.teirling@skynet.be | www.denteirling.be

Doubleface

Doubleface zet artistieke projecten op waarbij de omgeving betrokken wordt in een denk- en werkproces. Meestal is fotografie de basis, gecombineerd met tekst en bewegend beeld. Het concept wordt uitgewerkt door kunstenaars Bernadette Vandecatsije.

Contact: Schommelstraat 43, 9000 Gent | 09 223 23 16 | double.face@skynet.be | www.doubleface.be

De FactorY

De FactorY is een laagdrempelig beeldend en sociaal-artistiek atelier en richt zich voornamelijk op maatschappelijk kwetsbare mensen.

Contact: Ridderstraat 49, 3000 Leuven | 016 23 84 27 | sanne.clerinx@leuven.be | www.30cc.be/programma/sociaal-artistiek

Fou de Coudre

Fou de Coudre is een multidisciplinair theatercollectief dat mensen in actie brengt rond verschillende maatschappelijke thema's door middel van performances, installaties of sociaal-artistieke projecten. Fou de Coudre werkt vaak samen met andere organisaties die zich actief inzetten om een wijk, buurt en stad leefbaarder te maken, actuele thema's aankaarten... Samen met hen maken ze nieuwe creaties, korte projecten op maat of passen ze bestaande creaties aan.

Contact: info@foudecoudre.be | www.foudecoudre.be

Globe Aroma

Zie praktijkverhaal p.83

Contact: Cellebroersstraat 16, 1000 Brussel | 02 511 21 10 | info@globearoma.be | www.globearoma.be

Gusta

Gusta is een sociaal-artistiek participatieproject van de Vierdewerldgroep Mensen voor Mensen in Aalst.

Contact: Eikstraat 99, 9300 Aalst | 053 783660 | info@VierdewerldgroepAalst.be | www.vierdewerldgroepaalst.be/

Irma Firma

Irma Firma is een organisatie die workshops, lezingen en artistieke hoogstaande producties maakt voor een breed en divers publiek. Telkens vertrekken ze vanuit filosofische en maatschappelijk relevante vraagstellingen en onderzoek. Ann Van de Vyvere, bezieler van de organisatie, ziet zichzelf niet in de eerste plaats als kunstenaar maar als een 'makelaar' tussen het artistieke eindproduct en de mensen waarmee ze werkt en het publiek.

Contact: Slachthuislaan 29, 1000 Brussel | 0485/315 644 | info@irmafirma.be | www.irmafirma.be

kleinVerhaal

Zie praktijkverhaal p.39

Contact: Blankenbergse Steenweg 14B, 8000 Brugge | 0476 711 139 | info@kleinverhaal.be | www.kleinverhaal.be

KNEPH

Zie praktijkverhaal p.19

Contact: Platte-Lostraat 11, 3000 Leuven | 016 35 09 30 | ilse@chello.be

Kunst(h)art

Het Gentse Kunst(h)art is een laagdrempelig groepsatelier voor beeldende kunst, onder toezicht van de Dienst Cultuurparticipatie van de Stad Gent. De werking van de vereniging besteedt bijzondere aandacht aan sociaal, cultureel en economisch zwakkeren en legt de nadruk op sociaal-artistieke projecten. Participanten kunnen vrij gebruik maken van de ateliers, eventueel met begeleiding. Het atelier organiseert op regelmatige basis groepstentoonstellingen en evenementen.

Contact: Wolterslaan 16, 9000 Gent | 09 228 70 21 | kunsthart@telenet.be | www.kunsthartonline.be

Kunstproeven

Kunstproeven is een sociaal-artistiek project van Ons Gedacht, een vereniging waar armen het woord nemen in Lier.

Contact: Kluijzestraat 37, 2500 Lier | 03 488 22 72 | kim.tops@samenlevingsopbouw.be

KunstZ vzw

Zie praktijkverhaal p.79

Contact: Boomgaardstraat 215, 2018 Antwerpen | 0475 28 66 10 | eline.vanhoye@kunstz.be | www.kunstz.be

Ledebirds

Ledebirds, opgericht door bezieler Mattias Laga (zie ook de Brusselse band Mec Yek), is een jong sociaal artistiek project in de Gentse buurt Ledeborg. De Ledebirds richten zich in eerste instantie tot muzikanten uit Ledeborg en omstreken. Muzikale invloeden vanuit de hele wereld versmelten tot één stomende

potpourri is hun handelsmerk.

Contact: www.ledebirds.be

Leren Ondernemen

Leren Ondernemen vzw is een vereniging van en voor mensen in armoede te Leuven. Via participatief sociaal ondernemerschap en projecten van cultuurparticipatie werkt de organisatie actief aan het opheffen van armoede en sociale uitsluiting in dialoog met de bredere maatschappij.

Contact: Valkerijgang 26, 3000 Leuven | 016 679004 | double.face@skynet.be | www.lerenondernemenvzw.org

Let's Go Urban

Let's Go Urban is de eerste organisatie die zich heeft gespecialiseerd in urban arts & streetculture. In 2009 was het hoogtepunt ongetwijfeld de reeks van 22 optredens op de 'Night Of The Proms'. In 2010 volgde een samenwerking met de Vlaamse Opera. Een jaar later volgde de professionele urban danceproductie, 'Cinderella, an urban fairy tail' en de voorstelling 'Out of the box'.

Contact: Noordersingel 28, 2000 Antwerpen | 0485 43 53 17 | sihame@lets-gourban.be | www.lets-gourban.be

Madam Fortuna

Zie praktijkverhaal p.63

Contact: Sergeyselsstraat 20, 2140 Antwerpen | 03 235 05 52 | info@madam-fortuna.be | www.madamfortuna.be

Mister Wolf

Mister Wolf is een sociaal-artistiek gezelschap dat ontstond uit de sociaal-artistische praktijk van Jan Geers en Dominique Van Malder. Mister Wolf ontwikkelt sociaal-artistische projecten die enerzijds de opgebouwde sociaal-artistische expertise van beide makers en anderzijds een typische cinematografische stijl van aanpak met elkaar verknopen tot één geheel.

Contact: www.geersjan.blogspot.com

Morguen

Zie praktijkverhaal p.23

Contact: Van der Meydenstraat 44, 2140 Antwerpen | 03 226 52 77 | morguen@telenet.be

Murga

Het idee van Murgafanfares waaide in 2006 over van Argentinië, waar ze een echte traditie zijn. Murga bevordert de sociale cohesie en de culturele participatie via een laagdrempelig participatievorm: muzikale straatkunst. Het detecteren en ontwikkelen van artistieke competenties staat voorop bij Murga.

De organisatie ondersteunt verschillende groepen in diverse steden, organiseert verschillende activiteiten en zorgt voor dialoog tussen de verschillende Murga's. Murga wordt structureel ondersteund door de Vlaamse Gemeenschap binnen het Kunstendecreet tot december 2012.

Contact: Arenbergstraat 28, 2000 Antwerpen | 03 202 46 31 | info@murga.be | www.murga.be

NUCLEO

NUCLEO ontwikkelt kwaliteitsvolle en betaalbare ateliers in Gent en omgeving voor kunstenaars uit verschillende disciplines. Bijzondere aandacht gaat uit naar de sociale omgeving en een doorgedreven artistieke vernetwerking.

Contact: Lange Violettestraat 237, 9000 Gent | 09 329 50 52 | info@nucleo.be | www.nucleo.be

Platform-K

Zie praktijkverhaal p.47

Contact: Koning Boudewijnstraat 51, 9000 Gent | 09 261 57 55 | info@platform-K.be | www.platform-K.be

Rocsa

Zie praktijkverhaal p.87

Contact: Jozef II-straat 104/108, 9000 Gent | 09 324 92 13 | info@rocsa.be | www.rocsa.be

Tutti Fratelli

Zie praktijkverhaal p.15

Contact: Lange Gasthuisstraat 26, 2000 Antwerpen | info@tuttifratelli.be | 03/233 22 81 | www.tuttifratelli.be

Sering

Na 20 jaar in het professionele theater besloot Mia Grijp in 1995 om haar expertise in te zetten voor kwetsbare groepen. Sindsdien brengt Sering mensen samen van alle leeftijden en met verschillende sociale en culturele achtergronden: daklozen, vluchtelingen, mensen in armoede, kinderen, senioren, oude en nieuwe Belgen. Samen werken ze aan unieke theaterprojecten, met steun van professionele artiesten.

Contact: Groeningerplein 2, 2140 Borgerhout | 03 272 03 30 | info@sering.be | www.sering.be

Sjarabang

Sjarabang wil KUNST-EN CULTUURPARTICIPATIE van mensen met een verstandelijke of meervoudige beperking bevorderen, en dit zowel op een actieve als een passieve manier.

Contact: Kerkhoflei 47-49, 2800 Mechelen | 015 63 96 14 | info@sjarabangvzw.be | www.sjarabangvzw.be

Theater Antigone

Theater Antigone is een professioneel theaterproductiehuis uit Kortrijk. Hun hoofddoelstelling is de creatie en vertoning van theatervoorstellingen. Theater Antigone wil echter niet enkel artistieke maar ook sociale ambities realiseren. Vanuit deze filosofie heeft Theater Antigone 13 jaar geleden een sociaal-artistieke werking opgezet binnen hun reguliere theaterwerking.

Contact: Overleiestraat 47, 8500 Kortrijk | 056 24 08 87 | annelies@antigone.be | www.antigone.be

Theater Tartaar

Zie praktijkverhaal p.27

Contact: F. Baetensstraat 55, 1750 Lennik-Eizeringen | 02 582 57 95 | info@theatertartaar.be | www.theatertartaar.be

Unie der Zorgelozen

Zie praktijkverhaal p.55

Contact: Sint-Jansplein 13, 8500 Kortrijk | 056 220 400 | info@uniederzorgelozen.be | www.uniederzorgelozen.be

VAAK

V.A.A.K. is een sociaal-artistieke organisatie in Ronse die artistieke en creatieve processen wil stimuleren bij minderheidsgroepen via beeldende-, multimediale- en videokunst, theater, muziek en crossmedia.

Contact: Vinkenstraat 12, 9600 Ronse | 0477/ 447 977 | koenraad@vaak.org
www.vaak.org

Victoria Deluxe

Zie praktijkverhaal p.59

Contact: Dok Noord 4F 102, 9000 Gent | 09 324 80 26 | info@victoriadeluxe.be
www.victoriadeluxe.be

Wit.h

Zie praktijkverhaal p.75

Contact: Overleiestraat 1, 8500 Kortrijk | luc.vdd@vzwwith.org | 056 57 00 83
www.vzwwith.org

Zinneke

Zinneke is een stadsproject dat leeft. Gedurende twee jaar werkt Zinneke aan een intense samenwerking tussen inwoners, verenigingen, collectieven, scholen en kunstenaars uit verschillende wijken in Brussel en van ver daarbuiten.

De Zinneke Parade is een tweemaaljaarlijkse, multiculturele, hedendaagse, stedelijke, creatief-artistieke parade die het resultaat vormt van een langdurige samenwerking. Het is een sociaal en artistiek project waar iedereen zijn creativiteit de vrije loop mag laten en zijn verbeelding kan delen met duizenden anderen. Zinneke wordt structureel ondersteund door de Vlaamse Gemeenschap binnen het Kunstendecreet.

Contact: Dieudonné Lefèvrestraat 4, 1020 Brussel | info@zinneke.org | 02 214 20 07 | www.zinneke.org

Over Dēmos

Dēmos is als kenniscentrum actief binnen het Vlaams Participatiedecreet. We zetten in op het vernieuwen en verdiepen van de participatie van kansengroepen aan cultuur, jeugd en sport. Hiervoor vertrekken we telkens van de leefwereldperspectieven van kansengroepen en een streven naar een meer open, inclusieve en democratische samenleving.

Kenniscentrum

Dēmos bouwt actief verder op de kennis die al in het veld aanwezig is en ondersteunt die. Als kenniscentrum zijn we dus een lerende organisatie. We zetten tegelijk in op praktijkondersteuning en onderzoek om zo het aanspreekpunt en de gangmaker te zijn rond participatie van kansengroepen in de sectoren cultuur, jeugd en sport.

Praktijkondersteuning

Onder deze noemer vallen alle acties waarin Dēmos zich profileert als laagdrempelig aanspreekpunt voor projecten en organisaties die vanuit het perspectief van kansengroepen willen werken aan cultuur, jeugdwerk en sport. We werken samen trajecten op maat uit, gericht op ervaringsuitwisseling, kennisopbouw en visievorming.

We kiezen voor een kwalitatieve benadering die inzet op samenwerkingen en synergieën tussen uiteenlopende actoren. Hieronder vallen de ondersteuning van lokale organisaties, thematische overlegfora met actoren uit de bovenbouw, en de belangrijke brugfunctie tussen praktijk en beleid.

Onderzoekswerking

De onderzoekswerking van Dēmos sluit naadloos aan bij de praktijkondersteuning. Vanuit de voeling met de praktijk kunnen we inspelen op geïdentificeerde onderzoeksnoden en nieuwe beleidsuitdagingen. In onze onderzoekswerking zijn we in de eerste plaats belangenbehartiger van kansengroepen. Daarom ligt het zwaartepunt op praktijkgericht onderzoek en innovatie. Dēmos beschikt over een breed onderzoeksnetwerk waarbinnen we op zoek gaan naar kennis

met een directe 'bruikbaarheidswaarde'. Daarnaast zetten we in op onderzoek dat een aanpak op langere termijn vergt.

Aanspreekpunt en gangmaker

Als organisatie heeft Dēmos zowel voeling met de concrete praktijkontwikkelingen als met de verdiepende en visie-ontwikkende functie van onderzoek, wat haar perfect geplaatst maakt om een oriëntatiefunctie op te nemen naar projecten en organisaties toe, en waardoor ze tevens gangmaker kan zijn in het stofferen, oriënteren en intensifiëren van zowel actie als reflectie rond participatie van kansengroepen.

Steunpunt voor sociaal-artistiek werk

In de jaren negentig trok Dēmos, het toenmalige Kunst en Democratie, mee aan de kar van het opkomende sociaal-artistiek werk. Sindsdien fungeert Dēmos als steunpunt en onderzoekscentrum voor de sociaal-artistische praktijk in Vlaanderen. We sporen sociaal-artistische processen op in de meest brede zin. De sociaal-artistische praktijk is voor Dēmos een reële toegangsweg naar cultuurparticipatie van kansengroepen en naar diversiteit in de cultuursector en de kunsten. Omdat het recht op cultuur een fundamenteel basisrecht is, voor iedereen.

DWARSLIGGERS

Dwarsliggers geeft inzicht in het sociaal-artistieke werkveld, een kunstenpraktijk die zich engageert om artistiek te creëren met mensen in precare levensomstandigheden. ‘Zonder dwarsliggers kan een trein niet rijden’, zegt het spreekwoord. Dit geldt ook voor een evenwichtig kunstenveld. Aan de hand van vier werkwoorden typeren we de kracht van het sociaal-artistiek werk: verbeelden, versterken, verbinden en vernieuwen. Elke kracht wordt geïllustreerd met verhalen uit de praktijk. Dit boekje is bedoeld als eerste kennismaking met het sociaal-artistieke werkveld voor zowel studenten in het kunstonderwijs en de humane wetenschappen als voor praktijkwerkers en beleidsmakers uit diverse sectoren, zoals cultuur, welzijn, integratie, jeugdwerk en onderwijs.

Dēmos vzw is als kenniscentrum actief in het Vlaams Participatiedecreet en zet in op het vernieuwen en verdiepen van de participatie van kansengroepen aan cultuur, jeugdwerk en sport. Dēmos fungeert als steunpunt en onderzoekscentrum voor de sociaal-artistieke praktijk in Vlaanderen.

An Van den Bergh is sinds 2011 stafmedewerker sociaal-artistiek werk bij Dēmos vzw. Ze studeerde in 2006 af als sociaal pedagoog aan de KU Leuven en werkte nadien als educatief medewerker bij Groep INTRO vzw en als medewerker kinderrechteneducatie en jongerenwerking bij Plan België.

